بعون صناع عالمین و مکین و مکان و بفضل خالق زمین و زمان اعنی

نسخه لاجواب مفید هر شیخ و شاب یعنی مجموعه!

پنج گنج

هجری ۱۳۵۳ مروجه

پنجاب

کریما

نام حق

پندنامه عطار

ساز قاضی

محمود

حسب فرمائش

مطبع منظور عام برقی پریس بیرون کابلی دروازه پشاور شهر

پرنٹر پریس شیر از نوری

پنج گنج

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

کریما ببخشائے بر حالِ ما ... کہ ہستم اسیر کمند ہوا
نداریم غیر از تو فریادرس! ... توئی عاصیان را خطا بخش و بس
نگہدار مارا ز راہ خطا ... خطا در گذار و ثوابم نما!

در ثنائے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم

زبان تا بود در دہان جائے گیر ... ثنائے محمد بود دلپذیر
حبیب خدا اشرف انبیاء ... کہ عرش مجیدش بود متکائے
سوار جہانگیر یکران براق ... کہ بگذشت از قصر نیلی رواق

خطاب بنفس

چہل سال عمر عزیزت گذشت ... مزاج تو از حال طفلی نہ گشت
ہمہ با ہوا و ہوس ساختی ... دمے با مصالح نہ پرداختی
مکن تکیہ بر عمر ناپائدار ... مباش ایمن از بازیٔ روزگار

در مدح کرم

دلا ہر کہ بنہاد خوان کرم! ... الشد نامدارِ جہانِ کرم!
کرم نامدارِ جہانت کند ... کرم کامگارِ امانت کند
درائے کرم در جہان کار نیست ... وزیں گرم تر ہیچ بازار نیست
کرم مایۂ شادمانی بود ... کرم حاصل زندگانی بود
دلے عالمے از کرم تازہ دار ... جہان را ز بخشش پر آوازہ دار
ہمہ وقت شو در کرم مستقیم ... کہ ہست آفرینندۂ جان کریم

در صفت سخاوت

سخاوت کند نیک بخت اختیار ... کہ مرد از سخاوت شود بختیار
بلطف و سخاوت جہانگیر باش ... در اقلیم لطف و سخا میر باش
سخاوت بود کار صاحبدلان ... سخاوت بود پیشۂ مقبلان
سخاوت مس عیب را کیمیاست ... سخاوت ہمہ دردہا را دواست

مشو تا توان از سخاوت بری کہ گوئے بہی از سخاوت بری

در مذمت بخیل

اگر چرخ گردد بکام بخیل ور اقبال باشد غلام بخیل
وگر در کفش گنج قارون بود وگر تا بعرش ربع مسکون بود
نیرزد بخیل آنکہ نامش بری وگر روزگارش کند چاکری
مکن التفاتے بہ مال بخیل مبر نام و مال و منال بخیل
بخیل ار بود زاہد بحر و بر! بہشتی نباشد بحکم خبر!
بخیل از چہ باشد توانگر بمال بخواری چو مفلس خورد گوشمال!!
سخیاں ز اموال بر مے خورند بخیلاں غم سیم و زر مے خورند

در بیان تواضع

دلا گر تواضع کنی اختیار شود خلق دنیا ترا دوستدار
تواضع زیادت کند جاہ را کہ از مہر پرتو بود ماہ را
تواضع بود مایۂ دوستی کہ عالی بود پایۂ دوستی!
تواضع کند مرد را سرفراز تواضع بود سروراں را طراز
تواضع کند ہر کہ ہست آدمی نہ زیبد ز مردم بجز مردمی
تواضع کند ہوشمند گزین! نہد شاخ پُرمیوہ سر بر زمین
تواضع بود حرمت افزائے تو کند در بہشت برین جائے تو
تواضع کلید درِ جنت است سرافرازی و جاہ را زینت است
کسے را کہ عادت تواضع بود ز جاہ و جلالش تمتع بود
تواضع عزیزت کند در جہان گرامی شوی پیش دلہا چو جان
تواضع مدار از خلائق دریغ! کہ گردن ازاں بر کشی ہمچو تیغ
تواضع ز گردن فرازاں نکوست گدا گر تواضع کند خوی اوست
کسے را کہ گردن کشی در سر است تواضع ازو یافتن خوشتر است

در مذمت تکبر

تکبر مکن زینہار اے پسر کہ روزے زدستش درآئی بسر

تکبر ز دانا بود ناپسند — غریب آید این معنی از ہوشمند
تکبر بود عادت جاہلان! — تکبر نیاید ز صاحبدلان
تکبر عزازیل را خوار کرد — بزندان لعنت گرفتار کرد
کسے را کہ خصلت تکبر بود — سرش پر غرور از تصور بود
تکبر بود مایۂ مدبرے — تکبر بود اصل بدگوہری
چو دانی تکبر چرا مے کنی — خطا مے کنی و خطا مے کنی

در فضیلت علم

بنی آدم از علم یابد کمال — نہ از حشمت و جاہ و مال و منال
پئے علم چون شمع باید گداخت — کہ بے علم نتوان خدا را شناخت
خردمند باشد طلبگار علم! — کہ گرم است پیوستہ بازار علم
کسے را کہ شد در ازل بختیار — طلب کردن علم کرد اختیار
طلب کردن علم شد بر تو فرض — دگر واجب ست از پئش قطع ارض
برو دامن علم گیر استوار — کہ علمت رساند بدار القرار
میاموز جز علم گر عاقلی — کہ بے علم بودن بود غافلی
ترا علم در دین و دنیا تمام — کہ کار تو از علم گیرد نظام

در امتناع از صحبت جاہلان

الا گر خردمندی و ہوشیار — مکن صحبت جاہلان اختیار
ز جاہل گریزندہ چون تیر باش — نیامیختہ چون شکر شیر باش
ترا اژدہا گر بود یار غار — ازان بہ کہ جاہل بود غمگسار
اگر خصم جان تو عاقل بود — بہ از دوستداری کہ جاہل بود
چو جاہل کسے در جہان خوار نیست — کہ نادان تر از جاہلی کار نیست
ز جاہل نیاید بجز افعال بد — نہ زو نشنود کس بجز اقوال بد
سر انجام جاہل جہنم بود — کہ جاہل نکو عاقبت کم بود
سر جاہلان بر سر دار بہ — کہ جاہل بخواری گرفتار بہ
ز جاہل حذر کردن اولے بود — کزو ننگ دنیا و عقبے بود

در صفت عدل

چو ایزد ترا این همه کام داد / چرا بر نیاری سرانجام داد!

چو عدل است پیرایهٔ خسروی / چرا عدل را دل نداری قوی

ترا مملکت پائدارے کند / اگر معدلت دستیاری کند

چو نوشیروان عدل کرد اختیار / کنون نام نیک است ازو یادگار

ز تاثیر عدل است آرام ملک / که از عدل حاصل شود کام ملک

جهان را بانصاف آباد دار / دل اہل انصاف را شاد دار

جهان را به از عدل معمار نیست / که بالاتر از معدلت کار نیست

ترا زین به آخر چه حاصل بود / که نامت شهنشاه عادل بود

اگر خواهی از نیک بختی نشان / در ظلم بندی ز اہل جہان

رعایت دریغ از رعیت مدار / ظالم دل داد خواهان برآر!

در مذمت ظلم

خرابی ز بیداد بیند جهان / چو بستان خرم ز باد خزان

مده رخصت ظلم در هیچ حال / که خورشید ملکت نیابد زوال

کسے کآتش ظلم زد در جهان / برآورد از اہل عالم فغان

ستم کش گر آہے برآرد ز دل / زند سوز او شعلہ در آب و گل

مکن بر ضعیفان بیچارہ زور / بیندیش آخر ز تنگی گور

بآزار مظلوم مائل مباش / ز دود دل خلق غافل مباش

مکن مردم آزاری اے تندرائے / که ناگاہ رسد بر تو قهر خدائے

ستم بر ضعیفان مسکین مکن / که ظالم بدوزخ رود بے سخن

در صفت قناعت

دلا گر قناعت بدست آوری / در اقلیم راحت کنی سروری

اگر تنگدستی ز سختی منال / که پیش خردمند هیچ است مال

ندارد خردمند از فقر عار / که باشد نبی راز فقر افتخار

غنی را زر و سیم آرایش است / ولیکن فقیر اندر آسایش است

غنی گر نباشی مکن اضطراب   که سلطان نخواهد خراج از خراب
قناعت بهر حال اولی ترست   قناعت کند هر که نیک اخترست
ز نور قناعت برافروز جان   اگر داری از نیک بختی نشان

در مذمت حرص

ایا مبتلا گشته در دام حرص   شده مست لایعقل از جام حرص
مکن عمر ضائع به تحصیل مال   که هم نرخ گوهر نباشد سفال
هر آنکس که در بند حرص او فتاد   دهد خرمن زندگانی بباد
گرفتم که اموال قارون تراست   همه نعمت ربع مسکون تراست
بخواهی شد آخر گرفتار خاک   چو بیچارگان با دل دردناک
چرا مے گدازی ز سودائے زر   چرا مے کشی بار محنت چو خر
چرا مے کشی محنت از بهر مال   که خواهد شدن ناگهان پایمال
چنان داده دل بنقش درم   که هستی ز ذوقش ندیم ندم
چنان عاشق روئے زر گشته   که شوریده احوال و سر گشته
چنان گشته صید بهر شکار   که یادت نباید ز روز شمار
مبادا دل آن فرومایه شاد   که از بهر دنیا دهد دین بباد

در صفت طاعت و عبادت

کسے را که اقبال باشد غلام   بود میل خاطر بطاعت مدام
نشاید سر از بندگی تافتن   که دولت بطاعت توان یافتن
سعادت ز طاعت میسر شود   دل از نور طاعت منور شود
اگر بندی از بهر طاعت میان   کشاید در دولت جاودان
ز طاعت نه پیچید خردمند سر   که بالائے طاعت نباشد هنر
به آب عبادت وضو تازه دار   که فرد از آتش شوی رستگار
نماز از سر صدق برپائیدار   که حاصل کنی دولت پائیدار
ز طاعت بود روشنائی جان   که روشن ز خورشید باشد جهان
پرستنده آفریننده باش   در ایوان طاعت نشیننده باش

اگر حق پرستی کنی اختیار | در اقلیم دولت شوی شهریار
سر از جیب پرہیزگاری برآر | کہ جنت بود جائے پرہیزگار
ز تقویٰ چراغ روان برفروز | کہ چون نیک بختان شوے نیکروز
کسے را کہ از شرع باشد شعار | نترسد ز آسیب روز شمار

در مذمت شیطان

دلا ہی کہ محکوم شیطان بود | شب و روز در بند عصیان بود
کسے را کہ شیطان بود پیشوا | کجا باز گردد براہ خدا
دلا عزم عصیان مکن زینہار | کہ فردا از آتش شوی رستگار
ز عصیان کنند ہوشمند احتراز | کہ از آب باشد شکر را گداز
کند نیکبخت از گنہ اجتناب | کہ پنہان شود نور مہر از سحاب
مکن نفس امارہ را پیروی | کہ ناگاہ گرفتار دوزخ شوی
اگر بر نتابد ز عصیان دلت | بود اسفل السافلین منزلت
مکن خانہ زندگانی خراب | بسیلاب فعل بد و ناصواب
اگر دور باشی ز فسق و فجور | نباشی ز گلزار فردوس دور

در بیان شراب

بدہ ساقیا آب آتش لباس | کہ مستے کند اہل دل التماس
مے لعل در ساغر زرنگار | بود روح پرور چو لعل نگار
خوشا آتش شوق ارباب عشق | خوشا لذت درد اصحاب عشق
بیار آن شراب چو آب حیات | کہ یابد ز بویش دل از غم نجات
خوش آن دل کہ دارد تمنای دوست | خوش آن کس کہ در بند سودای اوست
خوش آن دل کہ شیداست بر روئے دوست | شد آن دل کہ شد منزلش کوی دوست
شراب چو لعل روان بخش یار | شراب مصفا چو روے نگار
خوشا مے پرستی ز صاحبدلان | خوشا ذوق مستے ز اہل دلان

در صفت وفا

دلا در وفا باش ثابت قدم | کہ بے سکہ رائج نباشد درم

زراہ وفا گر نہ پیچی عنان — شوی دوست اندر دل دشمنان
مگر دان زکوے وفا روئے دل — کہ در روی جانان نباشی خجل
منہ پائے بیرون زکوئے وفا — کہ از دوستان مے نیرزد جفا
جدائی ز احباب کردن خطاست — بریدن زیاران خلاف وفاست
بود بے وفائی سرشت زنان — میاموز کردار زشت زنان

در صفت شکر

کسے را کہ باشد دل حق شناس — نشاید کہ بندد زبان سپاس
نفس جز بشکر خدا بر میار — کہ واجب بود شکر پروردگار
اگر شکر حق تا بروز شمار — گذاری نباشد یکے از ہزار
گر از شکر ایزد نہ بندے زبان — بدست آوری دولت جاودان

در بیان صبر

ترا گر صبوری بود دستیار! — بدست آوری دولت پائیدار
صبوری بود کار پیغمبران — نہ پیچند زین روئے دین پروران
صبوری کشاید در کام جان! — کہ جز صابری نیست مفتاح آن
صبوری برآرد مراد دلت — کہ از عالمان حل شود مشکلت
صبوری کلید در آرزوست — کشائندہ کشور آرزوست
صبوری بہر حال اولے بود! — کہ در ضمن آن چند معنے بود
صبوری ترا کامگارے دہد — ز رنج و بلا رستگاری دہد!
صبوری کنی گر ترا دین بود! — کہ تعجیل کار شیاطین بود

در صفت راستی

دلا راستی گر کنی اختیار — شود دولتت ہمدم و بختیار
نہ پیچد سر از راستی ہوشمند — کہ از راستی نام گردد بلند!
دم از راستی گر زنے صبح دار — ز تار یکئے جہل گیری کنار
مزن دم بجز راستی زینہار — کہ دارد فضیلت یمین بریسار

بہ از راستی در جہان کار نیست / کہ در گلبن راستی خار نیست

در مذمت کذب

کسے را کہ ناراستی گشت کار / کجا روز محشر شود رستگار
کسے را کہ گردد زبان دروغ / چراغ دلش را نباشد فروغ
دروغ آدمی را کند شرمسار / دروغ آدمی را کند بے وقار
زکذاب گیرد خردمند عار / کہ او را نیارد کسے در شمار
دروغ اے برادر مگو زینہار / کہ کاذب بود خوار و بے اعتبار
زناراستی نیست کاری بتر / ازو گم شود نام نیک اے پسر

در صنعت حق تعالیٰ

نگہ کن بریں گنبد زرنگار / کہ سقفش بود بے ستون استوار
سراپردہ چرخ گردندہ بین / درو شمع ہائے فروزندہ بین
یکے پاسبان و یکے پادشاہ / یکے دادخواہ و یکے باج خواہ
یکے شادمان و یکے دردمند / یکے کامران و یکے مستمند
یکے باجدار و یکے تاجدار / یکے سرفراز و یکے خاکسار
یکے برحصیر و یکے بر سریر / یکے در پلاس و یکے در حریر
یکے بے نوا و یکے مالدار / یکے نامراد و یکے کامگار
یکے در عنا و یکے در غنا / یکے در بقا و یکے در فنا
یکے تندرست و یکے ناتوان / یکے سالخورد و یکے نوجوان
یکے در صواب و یکے در خطا / یکے در دعا و یکے در دغا
یکے نیک کردار و نیک اعتقاد / یکے غرق در بحر فسق و فساد
یکے نیک خلق و یکے تندخوی / یکے بردبار و یکے جنگجوی
یکے در نعم یکے در عذاب / یکے در مشقت یکے کامیاب
یکے در جہان جلالت امیر / یکے در کمند حوادث اسیر
یکے در گلستان راحت مقیم / یکے با غم رنج و محنت قدیم
یکے را برون رفت زاندازہ مال / یکے در غم نان و خرچ عیال

یکے چون گل از خرمی خنده زن ‌ ‌ ‌ یکے را دل آزرده خاطر حزن
یکے بسته از بهر طاعت کمر ‌ ‌ ‌ یکے در گناه برده عمرے بسر
یکے را شب و روز مصحف بدست ‌ ‌ ‌ یکے خفته در کنج میخانه مست
یکے بر در شرع مسمار وار ‌ ‌ ‌ یکے در ره کفر زنار وار
یکے مقبل و عالم و هوشیار ‌ ‌ ‌ یکے مدبر و جاهل و شرمسار
یکے غازی و چابک و پهلوان ‌ ‌ ‌ یکے بزدل و سست و ترسنده جان
یکے کاتب اهل دیانت ضمیر ‌ ‌ ‌ یکے دزد باطن که نامش دبیر

در منع امید از مخلوقات

از این پس مکن تکیه بر روزگار ‌ ‌ ‌ که ناگاه ز جانت برآرد دمار
مکن تکیه بر لشکر بے عدد ‌ ‌ ‌ که شاید ز نصرت نیابی مدد
مکن تکیه بر ملک و جاه و حشم ‌ ‌ ‌ که پیش از تو بود است بعد از تو هم
مکن بد که بد بینی از یار نیک ‌ ‌ ‌ نمے روید از تخم بد بار نیک
بسا پادشاهان سلطان نشان ‌ ‌ ‌ بسا پهلوانان کشور ستان
بسا تند گردان لشکر شکن ‌ ‌ ‌ بسا شیر مردان شمشیر زن
بسا ماهرویان شمشاد قد ‌ ‌ ‌ بسا نازنینان خورشید خد
بسا ماهرویان نوخاسته ‌ ‌ ‌ بسا نوعروسان آراسته
بسا نامدار و بسا کامگار ‌ ‌ ‌ بسا سرو قدّ و بسا گلعذار
که کردند پیراهن عمر چاک ‌ ‌ ‌ کشیدند سر در گریبان خاک
چنان خرمن عمرشان شد بباد ‌ ‌ ‌ که هرگز کسے زان نشانی نداد
منه دل برین منزل جانستان ‌ ‌ ‌ که در وے نه بینی دلی شادمان
منه دل برین کاخ خرم هوا ‌ ‌ ‌ که مے بارد از آسمانش بلاء
شباتے ندارد جهان ای پسر ‌ ‌ ‌ بغفلت مبر عمر در وے بسر
مکن تکیه بر ملک و فرماندهی ‌ ‌ ‌ که ناگاه چو فرمان رسد جان دهی

تمت

منه دل برین دیر ناپایدار
ز سعدی همین یک سخن یاد دار

نامِ حق در مسائلِ شرعیہ ضروریہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

توحید باری تعالیٰ

نام حق بر زبان ہمے رانیم — کہ بجان و دلش ہمے خوانیم
ملک صانع و قدیم و حکیم — خالق و رازق و رؤف و رحیم
ہرچہ ہست از بلندی و پستی — ہمہ زو یافت صورت ہستی
طاعت اوست فرض عین شدہ — بر ہمہ خلق ہم چو دین شدہ
داد ما را کتاب تا خوانیم — کرد ما را خطاب تا دانیم
ہرچہ او گفت غیر آن کردن — نیست سودے بجز زیان کردن!
آنچہ او گفت آن کنیم ہمہ — طاعت او بجان کنیم ہمہ
روز و شب طالب قبول وے ایم! — پیرو امت رسول وے ایم

نعت حضرت سید الثقلین صلی اللہ علیہ وسلم

شکر حق را کہ پیشوا داریم — پیشوائے چو مصطفیٰ داریم
مہتر و بہتر و گزین ہمہ — سرور و خاتم و نگین ہمہ
او شریعت بیان کند ما را — او طریقت عیان کند ما را
صلوات خدائے بروے باد — تا بروز جزا پیاپے باد
امتی او و دوستدار وئیم! — دوستدار چہار یار وے ایم
چون ابوبکر و ہم عمر و عثمانؓ — مرتضیٰ دان علیہم الرضوان
رحمت حق نثار یاران اش! — باد بر جملہ دوستداران اش

آغاز کتاب واعتذار از جانب مصنف کتاب

ای مصلی بیا طهارت کن / خانهٔ دین خود عمارت کن
چون بیاری طهارت ظاهر / باطنت نیز حق کند طاهر
آن طهارت که قسم جسم آمد / ظاهرت را همه سه قسم آمد
تن بغسل و وضو چو پاک کنی / آب گر نیست قصد خاک کنی
شرع این هر سه نوع را گویم / زانکه چوگان شرع را گویم
در طهارت فریضه او سنت / بر تو خوانم روان بی منت
پس بیان نماز روزه کنم / توشهٔ عمر پنجروزه کنم
آبدست و نماز باید کرد / دل مقام نیاز باید کرد!
روز محشر که جان گدازه بود / اولین پرسش نماز بود
پس مکن در نمازها تقصیر! / تا در آن روز باشدت توقیر
خودستائی چه بس نکو گفتست! / در معنی نگر که چون سفته است
غم دین خور که غم غم دین است / همه غمها فروتر از این است
غم دنیا مخور که بی سود است / هیچ کس در جهان نیاسوده است
من بعجز و قصور معترفم / نی چو نادان احمق و خرفم!
پیش ازین گفته اند اهل سلف / عذر سن ضعف و قد استهدف
لیک بر قدر خویش کوشیدن / هرزه بیکاری و خموشیدن!
من بقدر مجال کوشیدم / فقه را بر دو قسم پوشیدم!
نکنی عیب گر تو بتوانی / که در و حلهٔ بپوشانی
اسپ تازی اگرچه بد تازد / لاشهٔ خر خویشتن نیندازد
صد و هفتاد بیت و ده با بست! / لایق روزگار اصحاب است
موجز و پندپذیر افتاده است / لاجرم بی نظیر افتاده است
این ترا یادگار از شرف است / نام او در جهان بهر طرف است
از بخارا است مولد و نسبش / وز خراسان علوم و مکتسبش

یا الهی بده تو توفیقم / راه بنما بسوی تحقیقم!

باب اوّل در بیانِ وضو و این مشتمل است بر چہار فصل

فصل اوّل در فرائض وضوء

در صباح و رواح لیل و نہار
شستنِ روی و دست مسح سر ست
ربع مسح فرض باید کرد

در وضو نیست جز فریضہ چہار
شستن پائے نیز معتبر است
لازمش ہمچو فرض بائد کرد!

فصل دوم در سنتہائے وضوء

سنت آبدست ده باشد!
شستن دست پیش مسواک است
مضمضہ مسح گوش استنجا!
نیز انگشت پائے را تخلیل
باز تخلیلِ لحیہ استنشاق
عضو گر تر کنے روا نبود

ہر کہ دانست مرد راه باشد
نام حق گفتن دلِ پاک ست
بسہ کرات شستین اعضا
سنت آمد ز مصطفے بے قیل
گفتم این جملہ را علی الاطلاق
راندن آب جز دوا نبود

فصل سوم در مستحبّاتِ وضو

در وضو شش ز مستحبّات است
ہمہ مسح وانگہے ترتیب

نیّت و زان سپس موالات است
بما من ہدایت از تادیب

فصل چہارم در مکروہات وضو

آب اندر دہان در بینی
آب بر روئے سخت تر کردن
خوئے در آب ہشتن از عمدا
در تو بینی براست افشانی!
ہر کہ این شش کراہیت اند

بکف چپ کراہیت بینی!
عورتِ خویش را نظر کردن!
سخن اندر مقام استنجا!
در میان کراہیت مانی
دائم اندر رفاہیت ماند

باب دوم در بیان شکنندہائے وضوء

آنچہ از پیش و پس عیاں گردد
آبدست ترا زیان گردد!

مگر آن بادکان ز پیشش بود!
کہ وضو هم بجائے خویش بود!

ریم و خون گر روان همی باشد
قے کنی پر دهان ہمے باشد

خواب تکیہ زدہ وضو شکند
تکیہ بر خواب هیچ نہ کند

قهقهہ در نماز بے هوشی
باز دیوانگی و مد هوشی

هر کہ باشد مباشرت فاحش
فرج در فرج اید در باشش

باب سیوم در غسل و آن مشتمل است بر سہ فصل فصل اول در فرائض غسل

هر کہ با دانش و تمیز بود
فرض در غسل او سہ چیز بود

آب در بینی و دهان کردن
بر همہ عضو خود روان کردن

فصل دوم در بیان سنتهائے غسل

سنت غسل جملگی پنج است
یاد گیرش کہ بهتر از گنج است

شستن دست و فرج باید پیش
دور کردن نجاست از تن خویش

پس وضو ساختن ز بهر خدا
شستن تن سہ بار سر تا پا

آن زمانے کہ موئے سر بافند
شاید آن موئے را نہ بشگافند

در تگ مو چو آب دارانند
بافتہ خشک همچنان باشند

فصل سوم در بیان مقدار آب وضو و غسل

مکن اسراف با محابائی
چون وَلَا تُسْرِفُوا همے خوانی

تلف آب چون روا نبود
تلف عمر جز خطا نبود

در وضو آب یک من و نیم است
غسل را چار من ز تعلیم است

در وضو کن بہ نیم استنجا!
دار مروست در وی نیم من!

پس بدان نیم من کہ مے ماند
پائے شوید هر آنچہ میماند

هم چنین گیر غسل را تعلیم
بر سر خویش ریز دو من و نیم

هست این احتیاط در خانہ
کہ بود آب تو بہ پیمانہ!

ور تو اے خواجہ بر لب جوئی
نیست اسراف هر چہ میشوئی

باب چهارم در بیان آنچہ غسل را واجب میکند

گر تو خواهی کہ شرع آموزی
بایدت جد و جهد و دل سوزی

آنکه از وے سوال خواهد بود
نزد گر ملال خواهد بود!

در طلب کردن حقیقت کار
از خدا شرم دار و شرم مدار

غسل از پنج چیز فرض شود
بر زن و مرد همچو فرض شود

چون شود پاک زن ز حیض و نفاس
غسل واجب شود بشرع و قیاس!

هر زنے را کہ گم شود ایّام
غسل باید بهر نماز مدام

مرد را چون ذکر چنان گردد
کہ در اندام زن نهان گردد

غسل واجب شود ازان حالش
گرچہ زان حال نیست انزالش

غسل واجب کند جنابت هم
بر زن و مرد اے مدار کرم

باب پنجم در بیان تیمّم

چار چیز است در تیمّم فرض
میدهم مر ترا بدانش عرض

نیّت و قصد خاک ای سرور
خاک از جائے پاک اے مهتر

نیّت این ست گر نمیدانی
کہ نمازت مباح گردانی

چون زدی هر دو پنجہ را بر خاک
پس بمالش برو کہ گردی پاک

پس دگر بار پنجہ زن در حال
هر دو ساعد بمرفقین بمال

در تیمّم فریضہ این چار است
کیہ ترا زین چهار ناچار است

نزد ما شرط نیست استیعاب
در تیمّم تو نکتہ را دریاب!

هرچہ آن ناقص وضو باشد
ناقص اندر تیمّم او باشد

وانکہ قادر شود بر آب طهور
زد شود در زمان تیمّم دور

هر کہ میلے ز آب دور شود
این تیمّم ورا طهور بود

در بود آب متر از میلے
نیست در نار و ائش قیلے

میل در شرع ثلث فرسنگ ست
گر ترا دانش ست فرسنگ ست

ثلث فرسنگ هست چار هزار
از قدمهائے اشتر رهوار

باب ششم در بیان نماز مشتمل بر چهار فصل فصل اوّل

در بیان فرائض نماز

ہر کہ او طالب لطیفہ بود
مقتدائیش ابو حنیفہؒ بود

او در اسلام صوفی و صافی!
در شریعت وفی وہم وافی

بشنو از من بیان مذہب او
زانکہ صافی تراست مشرب او

ضبط کن این دو شش فریضہ کنون
شش درون نماز شش بیرون

تا نماز تو با نوا گردد
فرض و نفلت ہمہ روا گردد

آنچہ بیرون کنون ترا فرض است
عرض دارم کہ موضع عرض است!

نیت است و طہارت و تکبیر
پوشش عورت و مکان طہیر

عم اسلام باید ت خوردن
روی ہم سوئے قبلہ آوردن

شش دگر اندرون نماز
فرض گیرد نماز کن بہ نیاز

آن قیام و قراتست و رکوع
قعدۂ آخرین و سجدۂ خضوع

پس بیرون آمدن فریضہ شناس
بر نماز اے مدار عقل و قیاس

فصل دوم در واجبات نماز

واجبات نماز ہا ہفت است
زانکہ از مصطفےٰ چنین رخصت

فاتحہ ضم سورۂ قرآن
در دوئی اول از فریضہ بخوان

لیک اندر قطوع و سنت
سورۂ فاتحہ بدان ضمت

در بلندی بلند باید خواند
وانچہ پست است پست باید خواند

قعدۂ اول از وجوبات است
باز در آخرین تحیات است

نیز در وتر شد قنوت عیان
از تعدیل جملۂ ارکان

لیک در عید واجب افزاید
زان کہ تکبیر عید می باید

فصل سوم در بیان سجدۂ سہو!

سجدۂ سہو یا تلاوت ہم
واجب آمد بہ اتفاق اہم

داند آں کس کہ جمعیتے دارد
واندرین راہ نسبتے دارد

سجدۂ سہو را بیان کردن
وانچہ مشکل بود عیان کردن!

گر کسے فرض را کند تاخیر
تا کند ترک واجب از تقصیر

سجدۂ سہو را چو ساز کند
جبر نقصان آن نماز کند!

اے مصلی بہر دو دست سلام ! گوئے وانگہ بیار سجدہ تمام
این چنین است مذہب نعمان او بتقوائے چو بود زو سلمان
از پئے سہو وہ دو سجدہ بس است شرع آموز گر ترا ہوس است
ہر امامے کہ مہستد باشد سہو او سہو مقتدی باشد
مقتدی را کہ سہو او فتادست سجدہ سہو او نہ معتاد است

فصل چہارم در بیان سنتہائے نماز

سنت اندر نماز آمد بیست دہ ازان قولی است دہ فعلی است
آنچہ قولی است ہست استفتاح بعد ازان در آعوذ گشت فلاح !
زان سپس تسمیہ است و آمین ست سمع اللہ گفتن از دین است
سمع اللہ امام پردازد مقتدی ربنا لک آغازد
باز تسبیح در رکوع و سجود نیز تکبیر در ہبوط او صعود
فاتحہ در دو اخیر از فرض گیر سنت و لے مگیر از فرض
پس برون آمدن بلفظ سلام نزد ما سنت است در اسلام !

سنتہائے فعلی نماز

سنت فعل در نماز دہ است یاد گیرش اگر ترا شوق است
ہست رفع الیدین تا اذنین وانگہ بر جائے سجدہ دار دعین
بعد ازان دست راست را بر چپ بنہی زیر ناف بہر ادب
مر زنان را بجملۂ اقوال !! دست بر سینہ بہ بود ہمہ حال
دست بر رکبہ در رکوع بنہ پشت ہموار دار و کوز منہ
سجدہ آرید در میان دو کف شکم از ران دور دار دست از دف
نیز بر پائے چپ نشست کنی سر انگشت سوئے قبلہ کنی
باز گردان تو روئے وقت سلام بہ یمین و یسار خویش تمام
گر کسے بر تو شبہت اندازد مستحب را ز سنت انگارد

اے دلت پر ز نور و ز حکمت !
مستحب دور نیست از سنت

بعد ازاں ہر چہ ہست آدابست
یاد گیرش کہ نسخہ کیمیابست

باب ہفتم در نماز ہائے فرائض شبانہ روزی!

آنچہ فرض ست در شبا روزی
ہفدہ رکعت بود گر آموزی!

دو بصبح و چہار پیشین ست
چار در وقت عصر تعیین است

سہ بشام و چہار در خفتن
زین نکوتر نمے توان گفتن

وتر از واجبات میدانند
بر ہمہ واجب است بگزارند

باب ہشتم در بیان سنتہائے مؤکدہ شبا روزی!

علما گفتہ اند بے شبہت
ہست سنت دوازدہ رکعت

شش بہ پیشین گذار دو دو بسحر
دو پس از شام دو بخفتن در

سنت خالص صلوٰۃ این است
آنچہ ہست از مؤکدات این است

غیر ازین ہر چہ ہست نافلہ است
خواجۂ ما امیر قافلہ است

باب نہم در بیان روزہ ماہ رمضان

آنچہ در حکم شرع گردانی
روز جز قہر بنفس شہوانی

از جماع و شراب دور شدن
وز ہمہ خوردنی نفور شدن

فرض دان جملہ روزہ را نیت
تا بیابی ز روزہ امنیت

نیت روزہ گر ادا نبود!
در قضا جز بشب روا نبود

لیک مر وقتے و نوافل را
تا بہ پیش از زوال ہست روا

ہم چنیں گر خلل طلب نہ کنی
نیت روزہ جز بشب نہ کنی

مگس و پشہ در گلو چو پرید
نیست نقصان روزۂ تو پدید

گر کسے رگ زد و حجامت کرد
مے نشاید ورا ملامت کرد!!

نمک و سرکہ گر ز دہان بچشید
روزہ باقیست گر فرو نکشید

روزہ باقی بود و لے مکروہ!
از کراہت مباش بی اندوہ

ور کنی مسح روغن و سرمہ
بر سر و چشم نیستت جرمہ

نان کہ از بہر طفل میخاسند
علما اندرین چہ فرمایند

گر ضرورت بود روا باشد
بے ضرورت چنین خطا باشد!

به فراموشی از کنی و خودی !! — هست هر دو ترا هنی دمری
روزه تست هم چنان باقی — گر تو سیری وگر تو مشتاقی
ور بقصد ست خوردن و کارت — لازم آید قضا و کفارت
گر خوری آنچه زو غذا نبود — بر تو لازم بجز قضا نبود!
همچو سنگ و کلوخ و آهن ورو — نبود زین قبل کل سر شوی
در طلوع اگر شروع کنی — پس رجوع از برائے جوع کنی
تا توانی اداش باید کرد — نزد نعمان قضاش باید کرد

باب دہم دربیان کفارہ روزہ ماہ رمضان!

گر کسے قصد کرد در خوردن! — به نهار و مجامعت کردن
شصت مسکین طعام باید داد — یا یکے بندہ کردنش آزاد!
یا دو ماہ روزہ را پیاپے دار — تا شوی از جنایتہا بر خوردار

خاتمہ

از برائے تو این قدر گفتم! — یاد گیرش کہ مختصر گفتم
هر کہ این را بصدق برخواند — واجب و فرض و نفل حق داند
بود و سہ برفت شش صد سال — از وفات رسولؐ تا امسال
نیمہ از جمادی الاوّل — بود کیں نظم گشت مستکمل
رحمت حق نثار خوانندہ — باز گوئندہ و رسانندہ

تمت

هر زنے را کہ گم شود ایام — غسل باید بہر نماز مدام

ہماری دکان سے ہر قسم کے قرآن مجید حمائلیں پنجسورے وظائف کی کتابیں سیپارے قطعات وغیرہ بارعایت ملسکتے ہیں

المشتہر
منظور عام کتب خانہ بیرون کابلی دروازہ پشاور شہر!

محمود نامہ بزبان فارسی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

اے داغ بر دل از غم خال تو لالہ را
شرمندہ ساخت آہوی چشمت غزالہ را

از انفعال لعل بست لالہ در چمن
دیگر بدست خویش نہ گیرد پیالہ را

آگہ نگشت شاہد گل گرچہ صد ہزار
بلبل ز روی درد کشیدہ آہ و نالہ را

آمد برون نگر ز رخت خط عنبرین
کس گرد ماہ ندید بدین گونہ ہالہ را

آسان ز خوان وصل تو کس بہرہ نیافت
مشکل تو آن گرفت بدست این نوالہ را

اوصاف گل ز بلبل بیدل تو آن شنید
چون مشک او نخواند کسی این رسالہ را

آزردہ کے کند دل محمود را ایاز
نیکو کند مطالعہ گر این قبالہ را

برفگن از ماہ رخ خود نقاب
تا نکند دعوے حسن آفتاب

بادہ گلگون چو کشی با رقیب
چند کنی جان و دلم را کباب

بہر قدمبوسی تو آید بسر
نعرہ زنان آب بصد اضطراب

بے تو محال ست کہ در چشم من
جای کند در شب ہجر تو خواب

نازم تو باز آورد و مے کشد
نالہ چو نے ہر نفس از غم رباب

با قد تو سرو برابر شد
پیش رخت شد ز خجالت گلاب

باز ایاز از دل محمود برد
صبر و قرار و خرد و خورد و خواب

چون دہد ساقی پیالہ گاہ راس و گاہ چپ
از شراب میرسالہ گاہ راس و گاہ چپ

پند ناصح میکند از بادہ ام اما چہ سود
میکند ساقی حوالہ گاہ راس و گاہ چپ

پیش او گر لاف خوردن گل نہ باد افگند
از خجالت این رسالہ گاہ راس و گاہ چپ

پاکبازان راست و چپ استاده اندر عشق تو　　رونمائی همچو لاله گاه راس و گاه چپ
پرتو حسن تو مارا مزرع امید هست　　لیک هجرت همچو ژاله گاه راس و گاه چپ
پیر و برنا بر مه روئے تو عاشق شد بجان　　صف زده گردت چو هاله گاه راس و گاه چپ

پارسائی تا بکے محمود را چون مید هد!
ساقی مشکین کلاله گاه راس و گاه چپ

تاب روئے تو شمع انجمن است　　گل روئے تو زینت چمن است
تو فی امروز یوسف ثانی　　زان سبب عاشق تو مرد و زن است
تن تو هر که دید گفت از شوق　　الله الله که این چه سیم تن است
تنگ در بر گرفت هر که ترا　　دل او شاد و کام از حسن است
ترک عشق تو چون کنم من زار　　تا مرا جان خسته در بدن است
تازه تر شد رخ تو از خط سبز　　بنده او بنفشه و سمن است

تار زلف ایاز اے محمود
بهر پابند تو عجب رسن است

ثابت نشد بوعده خود یار الغیاث　　زین غصه گشت جان و دلم زار الغیاث
ثور است و شیر جان من و محنت فراق　　با شیر گاو در شده پیکار الغیاث
ثالث میان ما و تو پیدا شده رقیب　　این از کجا رسید دگر بار الغیاث
ثمن مے مغانه دهم نقد جان اگر　　باشد ز دست آن بت خمار الغیاث
ثبت است بر جریده حسنت که گفته اند　　مردم بدور چشم تو بیمار الغیاث
ثالث پیاله ساقی اگر بخشدم تمام!　　گردم ز بار درد سبکسار الغیاث

ثوب از تن ایاز چو بگرفت کام دل
محمود شد بغصه گرفت الغیاث

جمالت را هزاران حسن تاج　　بیک دیدن بجان هستند محتاج
چنان هجر تو مارا ساخت عاجز　　که درمانده به پیش باز دراج
چو جا بر بام وصلت یافت عاشق　　شد او را گوئیا بر چرخ معراج
جهان شد تیره بر من چون هنفتی　　ز من آن ساعد صافی تر از عاج

جگر خون کرد زلفت مشک چین را — گرفت از قند مصری شکرت باج
جدا از آفتاب عارض تو! — سیاه شد روز بر من چون شب داج

جمال خود ایاز از روی پنهان داشت
که ما هی بیندش محمود ای کاج

چو می بینم ترا ای مه دهان هیچ — ز وصفت می نیارم بر زبان هیچ
چه گویم وصف آن موی میان را — که عقل آگه نگشته زان میان هیچ
چرا یارب ندارد مهربانی — بعاشق آن مه نامهربان هیچ!
چگونه گل بود چون روی آن ماه — که نبود گل چو او در بوستان هیچ
چنان مائل شدم بر حسن جانان — که جز ذکرش ندارم بر زبان هیچ!
چه دانستی ازان دلبر تو چندان — نشان شوخی دیگر ازان هیچ

همین گل گل شده محمود اما
دلم نشگفت بی رویش ازان هیچ

حرام باد بجز یار گلعذار قدح — فدای باده ز العلش کنم هزار قدح
حبیب من چو شود ساقی و قدح گیرد — روان بچرخ در آید هزار بار قدح
حسود راز حسد خون دل بجوش آید — چو پر ز باده بدستم دهد نگار قدح
حلال نیست می لعل بی لب ساقی — بود حرام چو نوشند خوشگوار قدح
حکایت از جم و جام گذشته دارد یاد — میان خلق ازان دار داعتبار قدح
حریف باده کشان گشت آنکه از ره شوق — بنقد جان بستاند ز دست یار قدح

حدیث توبه و تقوی مپرس از محمود
دمد ایاز چو او را ز می دو چار قدح

خبر از حال ما نگرفت آن شوخ — چو او دیگر ندیدم دلستان شوخ
خردشس از دست او دارند پیران! — کسی کم دیده مثل آن جوان شوخ
خرابی کرد در هر گوشه چشمش — نباشد کس سیاه دل تر ازان شوخ
خدایا پاینده دارد خوبی او! — اگرچه نیست چون او در جهان شوخ
خدارا چند خواهی گرد شوخی — نباید بود زینسان جاودان شوخ

خرد حیران آن شوخست کامد
بعاشق آشکار او نهان شوخ

خراب عشق او محمود شد زانکه
ایاز او ست بس نامهربان شوخ

دل ترا گلعذار میگوید
دانۂ خال عنبرین ترا
در دهان هر که او زبان وارد!
دلبر اخلق چشم مست ترا

وصف تو صد هزار میگویند
خلق مشک تتار میگوید
وصف رخسار یار میگویند
ترک مردم شکار میگوید

درد تو با ایاز اے محمود
دیدۂ اشکبار مے گویند

ذکر لب تو هست لبسی بر زبان لذید
ذاکر چو من کجاست ترا در جهان دگر
ذو المنتی و منت تو مے کشم بجان
ذره صفت ز مهر هستم در اضطراب
دل تو عزت است غمت نه بشادی ست
ذب عظیم پیش لبت هست وصف تند

آری که هست طعم شکر در دهان لذیذ
زائرو که هست ذکر تو اید لبستان لذیذ
عشاق راست منت شیرین لبان لذیذ
چون هست مهرت ای نا مهربان لذیذ
زهر آمد ز دست تو در کام جان لذیذ
کامد ز طعم قند لب گل رخان لذیذ

ذل ایاز را زده محمود دست شوق
چون آمده گرفتن ذل بتان لذیذ

روی تو هست غیرت گل زار
راز دل با سگ درش گویم!
روزی ما نشد وصال حبیب
روز تا شب در آتش هجرم
رنگ من زعفرانی از غم تست
روی تو از گلت نازک تر

گشت زان پیش روی تو گلزار
پیش مردم چرا کنم اظهار
زینهار از قرین رز نهار
وقنا ربنا عذاب النار
ریزم از دیده اشک چون گلنار
نیست گل چون رخت یکی هزار

راست تیر ایاز اے محمود

در دل من نشست تا سوفار

زهی زردی تو شرمنده لاله و گل نیز! — شد از کلام تو طوطی زبون و بلبل نیز!
زردی حسن خط و زلف عنبرین ترا — بنفشه داد خط بندگی و سنبل نیز!
زمان زمان سوی من کن ز عین لطف نگاه — خدنگ غمزه مزن ناوک تغافل نیز!
زدن چو بوسه بران لب بجرم سر زلف — که باد دوری لعل از تسلسل نیز!
زوال نیست ازان آفتاب حسن ترا — که داد جاه ترا از لطف حق تجمل نیز!
زکوی دوست ز بیم رقیب نگردم — که هست همره من همت و توکل نیز!

زکوة حسن به محمود زود داد ایاز
نکرد هیچ تعلل درین تامل نیز!

راز چون پوشیده ای وای ژاژ — زانکه ناتوان شد ز سر تا پای ژاژ!
ژرف دریائیست عشقش ای رقیب — اندرین دریا دگر مدارے ژاژ!
ژاله افشانم که در ابر غم است — نیست این خرمهره دریائے ژاژ
ژاژ خائی میکند با ماه رقیب — ما چه غم داریم گو میخائے ژاژ
ژفت نبود چون رقیب سگ صفت — یاوه گوئے ابلهے خود رائے ژاژ
ژاژ غم آمد ستم بر دلم!! — تا نگوئی مے خورم غمهائے ژاژ

رخ کجا چون ناله اش باشد حزین
ناله محمود نبود لے ژاژ!

سینه من سپر تیر تو می باشد و بس — دل محنت زده نخچیر تو میباشد و بس
سر بتر پیچید دل دیوانه من زان خم زلف — تا ابد بسته زنجیر تو مے باشد و بس
ساختی مرشد خود پیر خرابات ای دل — عاقبت رهبر من پیر تو مے باشد و بس
سخت غمناک مشو زانکه دگر وقت وصل — شادی خاطر دلگیر تو مے باشد و بس
سرو قدی که ز هجر رخ او می میری — غم مخور زانکه دگر مهر تو میباشد و بس
ساز حال دل خود پیش سگ او تقریر — شاهد حال تو تقریر تو مے باشد و بس

سوے من تیر نظر گر فگنی ای محمود
سینه من سپر تو مے باشد و بس!

شهوار من که آمد ملک خوبی کشورش
بادشاه مسند حسن ست خوبان لشکرش

شاد کی گردد دل غمگین من بی روی دوست
خرم آنساعت که بینم روی بار دیگرش!

شاخ گل نازک نباشد چون نهال قد یار
عاقبت روزی بیاید آرم و در برش

شمع از سوز درونم هر بسر دارد خبر!
سوخته بر من دلش زان هر دو داز سرش

شب همه شب میکنم فریاد افغان تا سحر
عمر باشد کار من اینست بر خاک درش

شربت شیرین نباشد روز هجران خوشگوار
دردمندی را که باشد تلخ کام شکرش

شد عجب آزرده دل محمود از هجر ایاز
خوش نباشد بیوصال یار تاج وافرش

صبر کن ای دل که گردی از غم هجران خلاص
جان محزون نیز گردد از غم جانان خلاص

صید آن صیاد گشته مرغ جان بیدلان
مشکلست ایدل که گردی اینچنین آسان خلاص

صد جفا و جور می بینم ز هجر گلرخان
زین جفا کی میشود یارب دل حیران خلاص

صانع آدم که پیدا کرد دور ماه و چرخ
ساخت مارا در همان دم از غم دوران خلاص

صابرم در بند زلف یار شاکر هم که من!
گشته ام از محنت اندوه بی پایان خلاص

صانع بیچون ز لطف خود درین زندان اگر
یوسف عیش مرا کرد از غم اخوان خلاص

صاف می محمود را روزی اگر بخشد ایاز
از غم دوران شود آن بی سر و سامان خلاص

ضرورت است که حال ترا بیان کنم عرض
غم نهان تو ای دل به آشکار کنم عرض

ضمیر دوست چو جام جمیست ای دل زار
چه حاجتست که اظهار حال زار کنم عرض

ضمان عیش تو پیر مغانست زان مشو غمگین
که بار رنج تو پیشش هزار بار کنم عرض

ضرر گشت رقیب از قضا من غمیار
چه لازم ست که در پیش آن نگار کنم عرض

ضبغ صفت چو بگردد رقیب بر در یار را!
زیاده گرددی آنسگ به پیش یار کنم عرض

ضعیف گشته ام از غم چنانچه آخر زان
هزار بار بآن سرو گلعذار کنم عرض

ضرر رسید مرا از ایاز محمود انیک!
ضرور گشت که اظهار حال زار کنم عرض

طاقت من طاق گشت از غم آن سبز خط!
یکسر موی بمن رحم ندارد فقط!

طور وفا پیش گیر رسم جفا را گذار　　زانکہ ز خوبان خوش است در ہمہ جا این نمط
طرفہ تر است اینکہ یار آمادہ از راہ لطف　　سوئے من خاکسار گردد مگر رہ غلط
طالب دیدار دوست دمبدم از راہ لطف　　آتش ہجران عجب میکشد از دل چو بط
طوئی باغ بہشت نیست چو سر قدرت　　آب دو چشم در وہست روان ہمچو شط
طرفہ عذارش ز خال زیب دگر یافتہ　　ہست بلے دائما زینت خط از نقط

طے نکنم دفتر عشق تو محمود وار
بر سر حرف وفا گرچہ کشیدی تو خط

ظلم کردی پیشۂ خود از تو یاران را چہ خط　　گر نباشد عدل تو دوستداران را چہ حظ
ظالما نا مہربانا مرہم جان نیستی　　مہر از تو گر نباشد دلفگاران را چہ حظ
ظہر میگفتی کہ مے آیم و دیگر نامدے　　شام غم بے ماہ رویت غمگساران را چہ حظ
ظاہر الکم مے برآید از تو امید کسے　　تا امیدی چون بود امیدواران را چہ حظ
ظرف جان دردمندان پر ز عشق روی نسبت　　خالی از عشق تو بودن بیقراران را چہ حظ
ظاہر است ای گل کہ آمار عاشق تو صد ہزار　　با یکے اما نہ مے خندی ہزاران را چہ حظ

ظہر من بشکست چون محمود از جور ایاز
یارب از آزار مورے شہسواران را چہ حظ

عیب باشد گر فروزم پیش روی یار شمع　　آنکہ گردد بیفروغ از شرم آن رخسار شمع
عام و خاص از بہر آن میسوزدش گر حسن خویش　　گرد بکشب پیش رویش شمعۂ اظہار شمع
عاشق بیدل چو سازد شمع روشن شام ہجر　　میکند بر حال زارش گریہ ہائے زار شمع
عندلیب از عشق گل جان میدہد پروانہ ہم　　زار شیوہ چہ افروزد رخ گلنار شمع
عیش ازین خوشتر کجا باشد کہ در شام وصال　　گردد از مہر رخ او مطلق الانوار شمع
عمرہا شد از گناہ آنکہ لاف حسن زد　　ہست آویزان بہ پیش بر سر بازار شمع

عمرہا گل محمودی می نوش از دست ایاز
چمن برافروزد بہر سو لالہ و گل زار شمع

غیر را تا چند ہی ای ہمدمن بر جان داغ　　چند سوزی دل غمدیدۂ ازاران داغ
عرض اینست کہ بر جان و دلم لالہ رخے　　سوزد از آتش تو رخ خود پنہان داغ

غم نداریم اگر داغ نهی بر دل ما — خرم آن لحظه که جانان نهد بر جان داغ
غائب از دیده غمدیده اگر گردد یار — زود باشد که نهد بر دل بی سامان داغ
غوطه ها میخورم از دست تو در بحر سرشک — که بماند بدل ریش من حیران داغ
غصها چون نخورد عاشق غمدیده که یار — بر دل ریش رقیبان بنهد آسان داغ

غالباً بر دل محمود دگر بار ایاز!!
مے نهد از آتش جان سوز غم هجران داغ

فرخ آن لحظه که ساقی بدهد بادهٔ صاف — که من دل شده دارم ز غم هجر مصاف
فرصت عیش نگهدار منه جام ز کف — که به از بادهٔ گلگون نبود وجه کفاف
فارغ البال می لعل بنوشیم مدام! — که خدا عفو کند گرچه نداریم عفاف
فائض النور چو خورشید رخ خوبان است — دعوی حسن اگر ماه کند باشد لاف
فال از مصحف روی تو هر آنکس که گرفت — هست بر وجه حسن شیوه او نیست خلاف
فهم نیکو نه کنی زانکه خلل خواهد بود — چون ز من حرف زند با تو حریف حراف

فرق در صومعه و دیر مغانست الشیخ!
گرچه محمود سوی دیر رود دار معاف

قضا فگند مرا باز در بلائے فراق! — اسیر بند جفا گردد و مبتلائے فراق!
قرار داده ام ای دل بصبر در غم هجر — که غیر صبر ندیدم دگر دوائے فراق
قدم بکلبهٔ من گر نهی ز راه کرم — شود خلاص دل خسته از جفائے فراق
قبول کن بناله اگرچه باشد سنگ — بگوش هر که رسد همچو من صدائے فراق
قتیل نیست کسے همچو من ز خنجر عشق — کجاست خوار تر از من ز زخمهائے فراق
قدیم محنت هجر تو مے کشم من زار — قدم بنه بخدا سوی بینوائے فراق

قسم بخاک در بارگاه او محمود
که آبروئے من آمد ز گریه هائے فراق

کاش یکشب بپری تو شود شمع فلک — تا زند چرخ چو پروانه بگرد تو ملک
گوهر هر کس و ناکس شود از مے پیدا — نتوان یافت دگر به ز می لعل محک
کے توان یافت یکے مثل تو در عرصهٔ حسن — گر و خان گرچه هزار ند و پریان ملک

گر نقاب از رخ زیبای تو افتد ناگاه — خلق عالم همه حیران تو گردد بیشک
کفر زلفین تو برهم زده راه اسلام — لشکر خط تو چون گرد برآمد به کمک
کرد چشم تو به تیر مژه مجروح دلم — بر سر آن لب چون قند پاشید نمک

گوش بر گفته کس نیست ترا از سر ناز !
جان محمود چسان با تو بگویم یکیک

گریم از چشمان گریه روان هجران تگرگ — همچنین ای گل کجا می بارد ای باران تگرگ
گر دگویت ژاله اشکم بریزد ای صنم — همچنان کز ابر نیسان میشود ریزان تگرگ
گو رود خرد در دشت و صحرا میشود هر سو روان — از فراقت میچکد از گنبد گردان تگرگ
گوشه غم جا نمودم از فراقت ای صنم — از غم دوری ز چشم میرود ریزان تگرگ
گشته آزرده چون از اشک من ای سرو ناز — نیست اشک عاشق ای گل خندان تگرگ
گر به بیند ژاله این اشک مرا از انفعال — بار دیگر کے شود پیدا از آن پنهان تگرگ

گریه ها چون میکند محمود میبارد و چشم
در و دندان تو ای خسرو خوبان تگرگ

لب لعل تو هست آرام دل ! — بر آید از و عاقبت کام دل !
لبالب کجا میکند دور چرخ — مرا از لب لعل او جام دل
لکد کوب هجران چنانم که کس — نیابد نشان من و نام دل ،،
لبیب ست آنکس که از جام مے — کند روز هجران سر انجام دل
لآلی اشکم عجب اخترانند — کز انها به از صبح شد شام دل
لئیم است در پیش جانان رقیب — نمی داند آن سفله اکرام دل ؟

لعب مے کند با تو محمود ایاز !
عجب رام شد با تو آرام دل !

مرا هست آن پری پیکر دل آرام — که بے درویش نمی گیرد دل آرام !
مبین ای دل بسوی سنبل و گل ! — بدوری زلف در دی آن گل اندام
مه رویش نماید از خم زلف — نشد پیدا اگر چه صبح در شام
من از میم دهان و جیم زلفش ! — فتادم در بلا پیوسته چون لام

میارا خال وزلف خم بخم را
منه مرغ دلم را دانه ور دام!
مکن از عاشقان وحشی صفت رام
مشو ای مه باغیار این چنین رام

مقیم کوی تو گر دید محمود
که بود آن خسته را در دل همین کام

گلیست چو رخسار قدرت در چمن
سرو سمن ای بت گل پیراهن
نکهت از زلفین تو خون ساخته
وه که دل نافه مشک ختن
نرد وفا با دگران باختی
سوختی از داغ جفا جان من!
نقد دل و دین همه بُرد نداد
بوسه بمن زان لب شکر شکن
نوش کنم خون جگر دمبدم!
بی می لعل تو ای سیب ذقن
نیک برآمد رخت خط سبز
انبته الله نباتا حسن

نظم تو محمود عجب ساخته!
نام اشهر شهره بهر انجمن

وه که جان و دل من گشت پریشان بیتو
زود بیای که یک شده حیران بیتو
وعدهٔ وصل نه کردی بمن خسته وفا
جان من چند کشد محنت هجران بیتو
واقف از درد دل غمزده و جان حزین
چه کنم نیست کسی ای شه خوبان بیتو
وای صد وای که درد دل ما را از هجر!
نکند چرخ فلک ذره درمان بیتو
وقف می ساخته ام جان و دلم اشک زار
تا بماند سر شوریده بسامان بیتو
در دمن نیست بجز نام تو را جان دارم
مونس جان حزین دیده گریان بیتو!

درد و در دیده محمود تیر از خامت
گل چه کار آید پیش ای تو گل خندان بیتو

همدم من نیست کسی غیر ا
آه که عالم شده از غم تباه
هندوی زلف تو عجب بت پرست
وز دو گرم زده زین گونه راه!
هست مرا بر رخ خوب تو چشم
شوخی مه مهر نه دارم نگاه
هاله بود گرد مه چار ده
گرد مه روی تو خط سیاه
هر چه کنی بر سر من حاکمی
زانکه گدای تو ام ای بادشاه

ہیچ دگر در دل محسود نیست
جز غم تو روز و شب و سال و ماہ!

لالہ رویا کردہ مارا گرفتار بلا
لاابالی بودم و ز درد ہجراں بیخبر
لام زلف و دانۂ خال تو کردم دل
لافیہا گر میزدم از قوت بازوی خود
لامع از خورشید سیمائے تو شمع شبستان امید
لائق است ای شوخ گر گاہی بچشم التفات

پشت ما را ساختی خم ورنہ بار بلاء!
ناگہاں پیچیدہ شد در دامن خار بلا
زد بجانم نیش زہر آلود این مار بلا
این زمان افتادہ ام در قید خونخوار بلا
لیک از زلف سیاہ رنگ شب تار بلا
یک نگاہ آری بسوی خستہ زار بلا!

لالہ گردیدہ تن محسود از درد فراق
مدتی از رنج عشقت بود بیمار بلا

یار را بر من نظر بسیار بودے کاشکے
یار ما ہرگز نگردان ماہ در شام فراق
یک بیک حال دل خود شرح میکردم ہمہ
یاسمین و سنبل گلشن چہ کار آید مرا
یوسف مصری کہ بروی بود حیران مرزن
بود ہجراں آہوی عیش مرا از پا فگند

مرہم جان و دل افگار بودی کاشکے
روزئی من صبح وصل یار بودی کاشکے
پیش جاناں قوت گفتار بودی کاشکے
در نظر زلف و رخ دلدار بودی کاشکے
کاشکے در دور آن رخسار بودی کاشکے
شیر وصل او مرا غمخوار بودی کاشکے

یافتی محسود ہر کس بر در آن شاہ بار
این گدا ہم در آن دربار بودی کاشکے

در کتب خانۂ ما کتب ہائے ہر قسم مثل عربی فارسی قرآن مجید
حمائل شریف و پارہ ہائے و وظائف و کتب درسی وغیرہ
المشتہر
منظور عام کتب خانہ بیرون کابلی گیٹ پشاور

پندنامہ شیخ فریدالدین عطار رح

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد بیحد مر خدائے پاک را — آنکہ ایمان داد مشت خاک را

آنکہ در آدم دمید او روح را — داد از طوفان نجات او نوح را

آنکہ فرمان کرد قہرش باد را — تا سزائے داد قوم عاد را

آنکہ لطف خویش را اظہار کرد — بر خلیلش نار را گلزار کرد

آن خداوندے کہ ہنگام سحر — کرد قوم لوط را زیر و زبر

سوئے او خصمے کہ تیر انداختہ — پشہ کارش کفایت ساختہ

آنکہ اعدا را بدریا در کشید — ناقہ را از سنگ خارا بر کشید

چوں عنایت قادر قیوم کرد — در کف داؤد آہن موم کرد

با سلیماں داد ملک و سروری — شد مطیع خاتمش دیو و پری

از تن صابر بکرماں قوت داد — ہم ز یونس لقمہ با حوت داد

آن یکے را ارہ بر سر می کشد — دیگرے را تاج بر سر مے نہد

اوست سلطاں ہرچہ خواہد آن کند — عالمی را در دمے ویران کند

ہست سلطانی مسلم مرورا — نیست کس را زہرۂ چون و چرا

آں یکے از زر دو صد ہمیان دہد — دیگرے در جستن نان جان دہد

آں یکے را گنج و نعمت میدہد — دیگرے را رنج و زحمت میدہد

آں یکے بر تخت با صد عز و ناز — دیگرے کردہ دہان از فاقہ باز

آں یکے پوشیدہ سنجاب و سمور — دیگرے خفتہ برہنہ در تنور

آں یکے بر بستر کمخواب و نخ — دیگرے بر خاک خواری بستہ یخ

طرفۃ العینی جہان بر ہم زند — کس نمی آرد کہ آنجا دم زند

آنکہ با مرغ ہوا ماہی دہد
بے پدر فرزند پیدا او کند
مردہ صد سالہ را می کند
صانع کز طین سلاطین می کند
از زمیں خشک رویاند گیاہ
ہیچ کس در ملک او انباز نے

بندگان را دولت وشاہی دہد
طفل را در مہد گویا او کند
ایں بجز حق دیگرے کے میکند
نجم را رجم شیاطین می کند
آسماں را بے ستوں دارد نگاہ!
قول او را لحن نے آواز نے!

در نعت سید المرسلین صلعم

بعد ازیں گویم نعت مصطفےٰ
سید الکونین ختم المرسلین
آنکہ آمد و فلک معراج او
شد وجودش رحمۃ للعالمین
صد ہزاراں رحمت جان آفریں
آنکہ شد یارش ابوبکر و عمر رضہ
آں یکے او را رفیق غار بود
صاحبش بودند عثمان رض و علی رض
آں یکے کان حیا و حلم بود!
آں رسول حق کہ خیر الناس بود
ہر دم از ما صد درود و صد سلام

آنکہ عالم یافت از نورش صفا!
آخر آمد بود فخر الاولین
انبیاء و اولیا محتاج او
مسجد او شد ہمہ روئے زمین
بر روئے او بر آل پاک طاہرین
از سر انگشت او شق شد قمر
واں دگر لشکر کشش ابرار بود
بہر آں گشتند در عالم ولی
واں دگر باب مدینہ علم بود
علم پاکش حمزہ و عباس بود
بر رسول و آل اصحابش تمام

در فضیلت آئمہ دین مجتہدین!

آں اماماں کہ کردند اجتہاد
بو حنیفہ بد امام با صفا!
باد فضل حق قرین جان او
صاحبش بو یوسف قاضی شدہ
شافعی ادریس و مالک بازفر
احمد حنبل کہ بود او مرد حق

رحمت حق بر روان جملہ باد
آں سراج امتان مصطفےٰ
شاد باد ارواح شاگردان او
وز محمد ذو المنن راضی شدہ
یافت ذیشان دین احمد محیب و فر
در ہمہ چیز از ہمہ بردہ سبق

روح شان در صد جنت شاد باد | قصر دین از علم شان آباد باد

مناجات بجناب باری تعالیٰ

بادشاها جرم ما را درگذار | ما گنهگاریم و تو آمرزگار
تو نکوکاری و ما بد کرده ایم | جرم بی اندازه و بی حد کرده ایم
سالها در بند عصیان مانده ایم | آخر از کرده پشیمان گشته ایم
دائما در فسق و عصیان مانده ایم | همقرین نفس شیطان مانده ایم
روز و شب اندر معاصی بوده ایم | غافل از امر و نواهی بوده ایم
بی گنه نگذشت بر ما ساعتی | با حضور دل نه کردیم طاعتی
بر در آمد بندهٔ بگریخته | آبروی خود ز عصیان ریخته
مغفرت دارد امید از لطف تو | زانکه خود فرموده لا تقنطوا
بحر الطاف تو بی پایان بود | نا امید از رحمتت شیطان بود
نفس و شیطان زد کریما راه من | رحمتت باشد شفاعت خواه من
چشم دارم کز گنه پاکم کنی | پیش از ان کاندر لحد خاکم کنی
اندر آن دم کز بدن جانم بری | از جهان با نور ایمانم بری

در بیان نفس

عاقل آن باشد که او شاکر بود | وانکه بر نفس خود قادر بود
هر که خشم خود فرو خورد ای جوان | باشد او از رستگاران جهان
آن بود ابله ترین مردمان | کز پی نفس و هوا باشد دوان
وانگهی پندار و آن تاریک رای | خواهد آمرزیدنش آخر خدای
گرچه درویشی بود سخت ای پسر | هم ز درویشی بسا شد خوبتر
هر که او را نفس توسن رام شد | از خردمندان نیکو نام شد
بر مراد نفس تا گردد اسیر | صبر بگزین و قناعت پیشه گیر
در ریاضت نفس بد را گوشمال | تا نبیند از ترا ادبار و بال
هر که خواهد تا سلامت ماند او | از جمیع خلق رو گرداند او
آنکه رنجاند ترا عذرش پذیر | تا بیابی مغفرت دردی مگیر
حق ندارد دوست خلق آزار را | نیست این خصلت یکی دیندار را
از ستم هر کو دلی را ریش کرد | آن جراحت بر وجود خویش کرد

در بیان قصاص

آنکه در بند دل آزاری بود — در عقوبت کار او زاری بود
ای پسر قصد دل آزاری مکن — وز خدائے خویش بیزاری مکن
خاطر کس را مرنجان ای پسر — ورنه خوردی زخم بر جان و جگر
نام مردم جز به نیکوئی مبر — گر همے خواهی که گردی معتبر
قوت ار نیکے نداری بد مکن — بر وجود خود ستم بے حد مکن
روز بان از غیب مردم بر ببند — تا نه بینی دست و پائے خود به بند
هر که از غیبت زبانش بسته نیست — آن چنان کس از عقوبت رسته نیست

در بیان فوائد خاموشی

اے برادر گر تو هستے حق طلب — جز بفرمان خدائے مکشائے لب
گر خبر داری ز حی لایموت — بر دهان خود بنه مهر سکوت
اے پسر پند و نصیحت گوش کن — گر نجاتِ بایدت خاموش کن
هر که را گفتار بسیارش بود — دل درون سینه بیمارش بود!
عاقلان را پیشه خاموشی بود! — پیشه جاهل فراموشی بود!
خاموشی از کذب و غیبت واجبت — ابله هست آنکو به گفتن راغبت
اے برادر جز ثنائے حق مگو — قول خود را از برائے حق مگو!
هر که در بند عمارت مے شود — هر چه دارد جمله غارت میشود
دل ز پر گفتن بمیرد در بدن — گرچه گفتارش بود دُرِ عدن
آنکه سعی اندر فصاحت میکند — چهرهٔ دل را جراحت می کند
روز زبان را در دهان محبوس دار — در خلائق خویش را محبوس دار
هر که او بر عیب خود بینا شود — روح او را قوتے پیدا شود

در بیان عمل بی ریا

هر که باشد اهل ایمان اے عزیز — پاک دارد چار چیز از چار چیز
از خدا دل تو دل را پاک دار — خویشتن را بعد از آن مومن شمار
پاک دار از کذب و از غیبت زبان — تا که ایمانت نیفتد در زیان
پاک گرداری عمل را از ریا — شمع ایمان ترا باشد ضیاء
چون شکم را پاک داری از حرام — مرد ایمان دار باشی والسلام
هر که دارد این صفت باشد شریف — ور ندارد دارد ایمان ضعیف

هر که باطن از حرامش پاک نیست
روح او را ره بسوی افلاک نیست

چون نباشد پاک اعمال از ریا
هست بیحاصل چو نقش بوریا

هر که را اندر عمل اخلاص نیست
در جهان از بندگان خاص نیست

هر که کارش از برائے حق بود
کار او پیوسته با رونق بود

چار خصلت اے برادر در جهان
پادشاهان را همیں دارد زیان

پادشاه چون بر ملا خندان بود
بیگمان در هیبتش نقصان بود

باز صحبت داشتن با هر فقیر
پادشاهان را همے سازد حقیر

با زنان بسیار گر خلوت کند
خویشتن را شاه بے هیبت کند

هر که را فر جهان داری بود
میل او سوئے کم آزاری بود

عدل باید پادشاهان را داد
تا ز عدلش عالمے گردند شاد

گر کند آهنگ ظلمے پادشاه
سود نه کند مر ورا گنج و سپاه

باز نان شاهی که در خلوت نشست
دور نبود گر رود ملکش ز دست

چونکه عادل باشد و میمون لقا
باشد اندر مملکت شر را بقاء

چون کند سلطان کرم با لشکری
بهر او بازند صد جان هر سری

چار چیز آمد بزرگی را دلیل
هر که این دارد بود مرد جلیل

علم را اعزاز کردن بے حساب
خلق را دادن جواب با صواب

هر که دارد دانش و عقل و تمیز
اهل علم و حلم را دارد عزیز

دیگر آن باشد که جوید وصل دوست
زانکه از دشمن حذر کردن نکوست

اے برادر گر خبر داری تمام
نرم و شیرین گوئے با مردم کلام

هر که باشد تلخ گوئے ترش روی
دوستان از وے بگردانند روئ

هر که از دشمن نباشد پر حذر
عاقبت بیند از و رنج و ضرر

در میان دوستان مستر باش
گر خبر داری ز دشمن دور باش

در جوار خود عدو را ره مده
از برائے آنکه دشمن دور به

با محبان باش دائم همنشین
تا توانی روئے اعدا را مبین

اے پسر تدبیر راه را تو شر کن
پس حدیث این و آن یک گوشه کن

در بیان مهلکات

چار چیز است ای برادر با خطر / تا توانی باش زینها پر حذر
قربت سلطان و الفت با بدان / رغبت دنیا و صحبت با زنان
زهر دارد در درون دنیا چو مار / گرچه بینی ظاهرش نقش و نگار
می نماید خوب و زیبا در نظر / لیک از زهرش بود جان را خطر
زهر این مار منقش قاتل است / باش از وی دور هر کو عاقل است
همچو سفلان منگر اندر سرخ و زرد / چون زنان مغرور رنگ و بو مگرد
زال دنیا چون عروس آراسته است / در دو روزی شوی دیگر خواسته است
مقبل آن مردی که شد زین جفت طاق / پشت بر وی کرد و دادش سه طلاق
لب به پیشش شوی خندان میکند / پس هلاک از زخم دندان میکند

در بیان اهل سعادت

شد دلیل نیک بختی چار چیز / هر که این چارش بود باشد عزیز
اصل پاک آمد دلیل نیک بخت / نیست بد اصلی سزای تاج و تخت
نیک بختان را بود رای صواب / آنکه بد رای است باشد در عذاب
هر که ایمن از عذاب حق بود / نیست مؤمن کافر مطلق بود
عمر دنیا چند روزی بیش نیست / غافل است آنکس که پیش اندیش نیست
ترک لذات جهان باید گرفت / دامن صاحبدلان باید گرفت
در پی لذات نفسانی مباش / دوستدار عالم فانی مباش
نیست حاصل رنج دنیا پرورنت / عاقبت چون می بباید هشتنت
از تنت چون جان روان خواهد شدن / خاک اندر استخوان خواهد شدن
مر ترا از دادن جان چاره نیست / رهزنت جز نفس اماره نیست

در بیان سبب عافیت

عافیت را گر بخواهی ای عزیز / میتوان یافتن در چار چیز
ایمنی و نعمت اندر خاندان / تندرستی و فراغت بعد از آن
چونکه با نعمت امانی باشدت / عافیت را زر فشانی باشدت
با دل فارغ چو باشی تندرست / دیگر از دنیا نباید هیچ جست
بر سیاور تا توانی کام نفس / تا نیفتی ای پسر در دام نفس
قرب سلطان آتش سوزان بود / با بدان الفت هلاک جان بود

زیر پا آور ہوائے نفس را ‎ ‎ کم بدو دہ بہرہائے نفس را

نفس و شیطان میزنند از رہ ترا ‎ ‎ تا بیندازند اندر چہ ترا

نفس را مے کوب و دائم خوار دار ‎ ‎ تا توانی دورش از مردار دار

نفس بد را ہر کہ سیرش میکند ‎ ‎ در گنہ کردن دلیرش مے کند

حلق خود را دور دار از ہر مزہ! ‎ ‎ تا نیفتی در بلاؤ در بزہ!

ز آب و نان تا لب شکم را پر مساز ‎ ‎ ہمچو حیوان بہر خود آخور مساز

روز کم خور گرچہ صایم نیستے ‎ ‎ پر مخور آخر بہایم نیستے

اے کہ در خوابے ہمہ شب تا بروز ‎ ‎ بہر گور خود چراغ بر فروز

خواب و خور جز پیشۂ انعام نیست ‎ ‎ خفتگان را بہرۂ از انعام نیست

اے پسر بیدار خواہی خفت خیز! ‎ ‎ گر خبر داری ز خود بے گفت خیز

دل درین دنیائے دون بستن خطاست ‎ ‎ دامن از وے گر تو بر چینی رواست

از چہ دل بندی بدنیائے دنی ‎ ‎ چون نہ جاوید در وے بودنی

ظاہر خود را میارا اے فقیر! ‎ ‎ تا کہ گردد باطنت پد زنیر

طالب ہر صورت زیبا مباش ‎ ‎ در ہوائے اطلس و دیبا مباش

از ہوا بگذر خدا را بندہ شو ‎ ‎ زندگی مے بایدت در زندہ شو

خرقۂ پشمینہ را بر دوش کن ‎ ‎ شربتے از نامرادی نوش کن

اے کہ در بر مے کنی پشمینہ را ‎ ‎ پاک ساز از کینہ اول سینہ را

گر ہمے خواہی نصیب از آخرت ‎ ‎ رو بدر کن جامہہائے فاخرت

بے تکلف باش و آرائش مجوئے ‎ ‎ ترک راحت گیر و آسائش مجوئ

در برت گو کسوت نیکو مباش! ‎ ‎ زیر پہلو جامہ خوبت گو مباش

ہمچو صوفی در لباس صوف باش ‎ ‎ در صفتہائے خدا موصوف باش

مرد رہ را بوریا قالین بود ‎ ‎ زانکہ خشتش عاقبت قالین بود

مرد رہ را بود دنیا سود نیست ‎ ‎ ہرگز اندیشہ نابود نیست

در بیان تواضع و صحبت درویشان

گر ترا عقل است و با دانش قرین ‎ ‎ باش درویش و بدرویشان نشین

همنشینی جز بدرویشان مکن
حب درویشان کلید جنت است
پوشش درویش غیر از دلق نیست
مرد تا ننهد بفرق نفس پای
مرورا در بند قصر و باغ نیست
گر عمارت را بری بر آسمان!
گر چو رستم شوکت و زورت بود
اے پسر از آخرت غافل مباش
در بلیّات جهان صبّار باش

تا توانی غیبت ایشان مکن
دشمن ایشان سزائ لعنت است
در پے کام و هوائے خلق نیست
ره کجا یابد بدرگاه خدائے
در دل او غیر درد و داغ نیست
عاقبت زیر زمین گردی نهان
جائے چون بهرام در گورت بود
با متاع این جهان خوشدل مباش
گاه نعمت شاکر جبّار باش

در بیان علامات شقاوت

چار چیز آثار بدبختی بود!
اے کسی و ناکسی هر چار شد
آنکه در بند عبادت مے شود
بر هوائے خود قدم هر کو نهاد!
هر که سازد در جهان با خواب و خور
دو بگرداند از مراد و آرزوے
کامرانی سر بناکامی کشد
امر و نهی حق چو داری اے ولید
هر که ترک کامرانی مے کند
امر و نهی حق ز قرآن گوش دار

جاهلی و کاهلی سستے بود
بخت بد را این همه آثار شد!
بیشک از اهل سعادت مے شود
کے تواند کرد با نفسش جهاد
در قیامت باشد از آتش گذر
پس بدرگاه خدا می آرزوئے
مرد راه خط در نکونامی کشد
پس مرو دنباله نفس پلید
بر خلافش زندگانی مے کند
جائے شادی نیست دنیا هوشدار

در بیان تواضع

گر همی خواهی که گردی سر بلند
هر که پست او در راحت تمام
غیر حق را هر که خواند اے پسر!
اے برادر ترک عزّ و جاه کن!
عزّ و جاهت سر به پستی میکند
خوار گردد هر که باشد جاه جوئ

اے پسر بر خود در راحت به بند
باز شد بروے در دار السّلام
کیست در عالم از و گمراه تر
خویش را شایسته درگاه کن
مر ترا بر تن پرستی مے کند
اے برادر قرب آن درگاه جوئ

نفس در ترک ہو مسکین بود | گوشمال نفس نادان این بود
چون ولت از یاد حق ایمن بود | نفسک امارہ کے ساکن بود
ہر کہ او را تکیہ بر صانع بود | در جہان با لقمۂ قانع بود
اکتفا بر روزئے ہر روزہ کن | گر نداری از خدا دریوزہ کن

نفس نتوان کشت الا با سہ چیز! | چون بگویم یاد گیرش اے عزیز
خنجر خاموشی و شمشیر جوع | نیزہ تنہائی و ترک ہجوع
ہر کہ را نبود مرتب این صلاح | نفس او ہرگز نیابد با صلاح
چونکہ دل بے یاد اللہت بود | دیو ملعون یار و ہمراہت بود
اہل دنیا را چو زر و سیم آیدش | لقمہائے چرب و شیرین بایدش
ہر کہ او در بند سیم و زر بود | در عقوبت عاقبت مضطر بود
آنکہ بہر آخرت کارش بود | از خدا تشریف بسیارش بود
مال دنیا خاکساران را دہند | آخرت پرہیزگاران را دہند!
ہست شیطان اے برادر دشمنت | غل آتش خواہد اندر گردنت
مدبرے کور و بد دنیا آورد | بہرۂ کے از عالم عقبے برد
اے پسر با یاد حق مشغول باش | وز خلائق دور ہم چون غول باش

فقر خود را پیش کس پیدا مکن | محنت امروز را فردا مکن
مر ترا آن کس کہ فردا جان دہد | غم مخور آخر کہ آب و نان دہد!
تا بکے چون مور باشی دانہ کش | گر تو مردے فاقہ را مردانہ کش
بر توکل گر بود تیر و زیست | حق دہد مانند مرغان روزیت
از خدا شاکر بود مرد فقیر! | گر دہد قوتش لب نان فطیر
خم مشو پیش توانگر ہمچو طاق | تا نگردی جفت با اہل نفاق!
مرد راہ را نام و ننگ از خلق نیست | نفرتش از جامہائے دلق نیست
ہر کہ را ذوق بجز نامے بود | خاص مشمارش کہ او عامی بود!
گر ترا دل فارغ از زینت بود! | کے ہوائے زینت دم مرکب بود
روئے دل چون از ہوا بر تافتی | بعد از آن میدان کہ حق را یافتی

چون شتر مرغ شناس این نفس را — نے کشد بار و نه پرد در هوا
گر بر گوئیش گوید اشترم — ور نهی بارش بگوید طائرم
چون گیاه زهر رنگش دلکش است — لیک طعمش تلخ و بویش ناخوش است
گر بطاعت خوانیش سستی کند — لیک اندر معصیت چستی کند
نفس را آن به که در زندان کنی — هر چه فرماید خلاف آن کنی
کام نفس بد بر آوردن خطا است — زانکه دشمن را بپروردن خطاست
نیست درمانش بجز جوع و عطش — تاکه سازی رام اندر طاعتش!
چون شتر در راه در آئی بارکش — بار طاعت بر در جبار کش
بار ایزد را بجان باید کشید — ورنه همچون سگ زبان باید کشید
هر که گردن مے کشد زین بارها — باشد از نفرین برو انبارها
چون شتر مرغ آنکه از بارش گریخت — از گلستان حیاتش پر بریخت
هر که بارش را تحمل مے کند — در جهان جانش تجمل مے کند
کردهٔ بار امانت را قبول — از کشیدن پس نباید شد ملول
روز اول خود فضولی کردهٔ — وآن فضولی از جهولی کردهٔ
جنبشی کن اے پسر غافل مباش! — چون بلا گفتی به تن تنبل مباش
هر که اندر طاعتش کسلان بود — حاصلش گمراهی و خذلان بود
وقت طاعت تیز رو چون باد باش — وز همه کار جهان آزاد باش
راه پر خوفست و دزدان در کمین — راهبرے بر تا نمانی بر زمین
منزلت دورست بارت بس گران — کوششے کن پس ممان از دیگران
هر که در راه از گران باران بود — هر دمش از دیده چون باران بود
لاشه داری سبک کن بار خویش — ورنه در ره سخت بینی کار خویش
چیست بارت جیفهٔ دنیای دون — کز پئے آن گشتهٔ خوار و زبون

در بیان ترک خود آرائی و خود ستائی

سر چه آرائی بدستار اے پسر — تا توانی دل بدست آر اے پسر
تا نگیری ترک سر و مال و جاه — از همه بر سر نیائی چون کلاه

نیست مردی خویش را آراستن | قصد جان کرد آنکه او آراستن
نیست بر تن بهتر از تقوی لباس | در تکلف مرد را نبود اساس
هر که او در بند آرایش بود | در جهان فرزند آسایش بود
عاقبت جز نامرادی نبودش | بهرهٔ از عیش و شادی نبودش
خودستائی پیشهٔ شیطان بود | هر که خود کم زند مردان بود!
گفت شیطان من ز آدم بهترم! | تا قیامت گشت ملعون لاجرم
از تواضع خاک مردم مے شود! | نور نار از سرکشی گم مے شود
رانده شد ابلیس از مستکبری! | گشت مقبل آدم از مستغفری
شد عزیز آدم چو استغفار کرد | خوار شد شیطان چو استکبار کرد
دانه پست افتد ز بردستش کند | خوشه چون سر برکشد پستش کند

در بیان آثار ابلهان

چار چیز آمد نشان ابلهی | با تو گویم تا بیابی آگهی
عیب خود را بد نه بیند در جهان | باشد اندر جستن عیب کسان
تخم بخل اندر دل خود کاشتن | وانگه امید سخاوت داشتن
هر که خلق از خلق او خوشنود نیست | هیچ قدرش بر در معبود نیست
هر که او را پیشهٔ بدخوئی بود | کار او پیوسته بدروئی بود
خوئی بد در تن بلائے جان بود | مردم بدخو نه از انسان بود
بخل شاخی از درخت دوزخ است | وان بخیلک از سگان مسلخ است
روئے جنت را کجا بیند بخیل | پشهٔ افتاده زیر پائے پیل!
باش از بخل بخیلان برکران | تا نباشی از شمار ابلهان

در بیان عافیت

از بلا تا رسته گردی اے عزیز | باز باید داشتن دست از دو چیز!
رو تو دست از نفس و دنیا باز دار | تا بلاها را نباشد با تو کار!
گر بحرص و آز گردی مبتلا | با تو رو آرد ز هر سو صد بلاء
آنکه نبود هیچ نقدش در میان | هر کجا باشد بود اندر امان
نفس و دنیا را رها کن اے پسر | تا رهی از هر ناو هر خطر
از عذاب قهر حق ایمن مباش | در پئے آزار هر مومن مباش

در بلا یاری مخواه از هیچکس ! زانکه نبود جز خدا فریادرس !
هر کرا رنجانده عذرش بخواه تا نباشد خصم تو در عرصہ گاه
گر غنا خواهد کسے از ذوالمنن در قناعت مے توانش یافتن
اے بسا کس کز برای نفس زار در بلا افتاد و گشت از غم نزار
از برائے نفس مرغ نامراد آمد و در دام صیاد اوفتاد
تا دولت آرام یابد اے پسر بود و نابود جہاں یکساں شمر

ہر کرا عقلست و دانش ای عزیز دور باید بودنش از چار چیز
کار خود با ناسزا نکند رہا ! مردمی نکند بجائے ناسزا
عقل داری میل بدکاری مکن زین چو بگذشتی سبکساری مکن
ہر کرا از حلم دل روشن بود ! در زمانہ با صلاح و تن بود
تا شوی پیش از ہمہ در روزگار دست بر نان و نمک بکشادہ دار
تا تو باشی در زمانہ دادگر ! زیر دستاں را نکو دار ای پسر
ہر کہ بر پند خود باشد ملول قول او را دیگرے نکند قبول
ہر کرا گفتار خود آمد استوار پند او را دیگران بندند بکار
ہرچہ باشد در شریعت ناپسند ! دور باش از وے چو ہستی ہوشمند
تا صواب کار بینی سر بسر بر مراد خود مکن کار اے پسر

ہست بیشک رستگاری در سہ چیز با تو گویم یاد گیرش العزیز !
زاں یکی ترسیدنست از ذوالجلال دوم آمد خواستن قوت حلال
سومی رفتن بود بر راہ راست رستگار است آنکہ این خصلت وراست
گر تواضع پیش گیری اے جوان دوستدارندت ہمہ خلق جہان
سر مکن در پیش دنیادار پست در کنی بیشک رود دینت ز دست
ہر کہ او از حرص دنیادار شد ! بیگماں از وی خدا بیزار شد
بہر دستائی دنیادار را تا چہ خواہی کردن این مردار را
مردگانند اغنیائے روزگار اے پسر با مردگان صحبت مدار
مال و زر ہیچ بدست آوردہ گیر ! بعد ازاں در گور حسرت بردہ گیر

باش دائم اے پسر بر یاد حق — گر خبر داری ز عدل و داد حق
زنده دار از ذکر صبح و شام را — در تغافل مگذران ایام را
یاد حق آمد غذا این روح را — مرهم آمد این دل مجروح را
یاد حق گر مونس جانت بود — کے هوائے کاخ و ایوانت بود
گر زمانے غافل از رحمان شوی — اندر آن دم همدم شیطان شوی
مومنا ذکر خدا بسیار گوے — تا بیابی در دو عالم آبروے
ذکر را اخلاص مے باید نخست — ذکر بے اخلاص کے باشد درست
ذکر بر سه وجه باشد بے خلاف — تو مدانی این سخن را از گزاف
عام را نبود بجز ذکر زبان — ذکر خاصان باشد از وی بیگمان
ذکر خاص الخاص ذکر سر بود — هر که ذاکر نیست او خاسر بود
هست مر هر عضو را ذکر دگر — هفت اعضا هست ذاکر اے پسر!
ذکر بے تعظیم گفتن بدعت است — واندر آن یک شرط دیگر حرمت است
ذکر چشم از یاد حق بگریستن — باز در آیات او نگریستن
یاری هر عاجز آمد ذکر دست — ذکر پا خویشان زیارت کردن ست
استماع قول رحمان ذکر دلت — کوش تا این ذکر گردد حاصلت
اشتیاق حق بود ذکر گوش! — تا توانی روز و شب در ذکر کوش
آنکه از جهل ست دائم در گناه — کے تلاوت یابد از ذکر اله
خواندن قرآن بود ذکر لسان — هر کرا این نیست هست از مفلسان
شکر نعمتهای حق میکن مدام — تا کند حق بر تو نعمتها تمام
حمد خالق بر زبان دار ای پسر! — عمر تا بر باد ندهے سر بسر
لب مجنبان جز به ذکر کردگار — زانکه پاکان راهمین بود ست کار

در بیان عمل چار چیز

بر همه کس نیک باشد چار چیز! — با تو گویم یاد گیرش اے عزیز
اول آن باشد که باشی دادگر — هم ز عقل خویش باشی باخبر!
باشکیبائی تقرب کردن ست — حرمت مردم بجا آوردن ست

چار چیز بد مگر ای نیکو سرشت / هست از جمله خلایق ننگ زشت
زان چهار اول حسد کینه بود / زان گذشتی عجب و خود بینی بود
خشم را دیگر فرو نا خوردنست / خصلت چارم بخیلی کردنست
ای پسر کم گرد گرد این خصال / از برائے آنکه زشت است انفعال
غل و غش بگذار چون زر پاک شو / پیش از انکه خاک گردی خاک شو
حرص بگذار و قناعت پیشه کن / آخر از مردن یکی اندیشه کن
باغبان باش دایم هم نشین / تا توانی روئے اعدا امین

بر سعادت چار چیز آمد دلیل! / شرح این هر چار بشنو ای خلیل!
از سعادت هرکرا باشد نشان / باشدش تدبیرها با دوستان
هرکه را باشد سعادت رهنمائے / صبر دارد و از جفائے ناسزائے
هرکه را بخت و سعادت گشت یار / در جهان باشد بدشمن سازگار
گر تو خود ناد هوا را گشته / دان که از اهل سعادت گشته
گر بود با دوستان تدبیر تو / یار باشد دولت شبگیر تو
از سر خود هرکه کارے میکند / بخت و دولت زو فرازی میکند
دشمن خود را نباید زد بتیر / گر تو دانی گشت او را باشکر!
تا توانی جور نا اهلان بکش / گر همی خواهی که یابی عیش خوش
چون ترا آمد مقامی سازگار / بر بنائے رحمت از انجا زنهاد
در نصیحت آنکه نپذیرد سخن / با چنین کس پند خود ضائع مکن
خوئے بد را نیک کردن مشکل است / جهد کردن بهر او بیحاصل است
بنده را گر نیست در کار رضا / کے تواند باز گرداند قضاء
هرکه او استیزه با سلطان کند / کار خود را سربسر ویران کند!
هرکه او باغی شود از بادشاه / روز او چون تیره شب گردد تباه

در بیان علامت مدبران

چار چیز آمد نشان مدبری / یاد گیرش گر تو روشن خاطری
مدبری باشد بابله مشورت / پس بجاهل دادن سیم و زرت

هر که پند دوستان نکند قبول! — در حقیقت مدبر است آن بوالفضول
هر که از دنیا نگیرد عبرتی! — هست ازان مدبر جهان را نفرتی
مشورت هر کس که با ابله کند! — دیو ملعونش بیک گمراه کند
آنکه مال و زر دهد با جاهلان! — آنچنان کس کے بود از مقبلان
زر چه جاهل را همے آید بکف؟ — میکند اسراف مے سازد تلف
عبرتے گیر از زمانه اے جوان — تا نباشی از شمار مدبران
هر که را از عقل آگاهے بود؟ — نزد او ادبار همراهے بود

در بیان چیزهائیکه حقیر نباید شمرد

چار چیز آمد بزرگ و معتبر — مے نماید خرد و لیکن در نظر
زان یکے خصم ست دیگر آتش ست — باز بیماری کزو دل ناخوش ست
چارمے دانش که آراید ترا؟ — این همه تا خرد بنماید ترا
هر که در چشمش عدو باشد حقیر — زبلائے کند روزے نفیر!
ذرهٔ آتش چو شد افروخته — بینی از وے عالمے را سوخته!
علم اگر اندک بود خوارش مدار — زانکه دارد علم قدری بیشمار
رنج اندک را بکن غمخوارگی! — ورنه بینی عجز در بیچارگی!
درد سر را اگر بجوید کس علاج — خوف آن باشد که گردد بد مزاج
باش از قول مخالف پرحذر — پیش ازان کز پا در آئی ای پسر
آتش اندک توان کشتن به آب — وائے آن ساعت که گیرد التهاب

در بیان خشم و غضب

اے پسر هر کس که دارد چار چیز — چار دیگر هم شود موجود نیز!
عاقبت رسوائی آید از لجاج — خشم را کند پشیمانی علاج
بیگمان از کبر خیزد دشمنی — حاصل آید خواری از کاهل تنی
چون لجوجی در میان پیدا شود — بنده از شومئے او رسوا شود!
خشم خود را چونکه راند جاهلے — جز پشیمانش نبود حاصلے
هر که گشت از کبر و بالا گردنش — دوستان گردند آخر دشمنش
کاهلی را هر که سازد پیشهٔ — آید از خواری بپائش تیشهٔ
خشم خود را گر فرو نخورد کسے — عاقبت بیند پشیمانی بسے

هر که او افتاده و تن پرورست / نیست آدم کمتر از گاو و خرست
چار چیز اے خواجہ کم دارد بقا / گوش دار اے مومن نیکو لقا
جور سلطان را بقا کمتر بود / پس عتاب اصدقا کمتر بود
دیگر آن مهرے که بینی از زنان / بے بقا چون صحبت ناجنس دان
با رعیت چون کند سلطان ستم / مر ورا باشد بقا در ملک کم
گر ترا از دوستان آید عتاب / کم بقا باشد چو خط بر روی آب
گرچه باشد زن زمانے مهربان / چون کم آید مهر بکشاید زبان
چون بنا جنسان نشیند آدمے! / کمترک بیند از ایشان همدمے
زاغ چون فارغ ز بوئے گل بود! / نفرتش از صحبت بلبل بود
صحبت ناجنس جان کاهی بود / جمله را زین حال آگاهی بود!
چون ترا ناجنس آید در نظر / اے پسر چون باد از وے در گذر

چار چیز از چار دیگر شد تمام / چون شنیدے یاد میدار از غلام
دانش مرد از خرد گیرد کمال / از عمل زینت همے یابد جمال
دینت از پرهیز کامل مے شود / نعمت از شکر کامل می شود!
هست دانش را کمالات از خرد! / بے عمل را اهل دین کس نشمرد
شکر نعمت را نمائے میدهد / غافلان را گوشمالے میدهد
*علم را بے عقل نتوان کار بست / پیش بے عقلان نمی باید نشست
بے خرد دانش وبال است اے پسر / علم مرغ و عقل بال است اے پسر
هر که علمی دارد و نبود بر آن / از طریق عقل باشد بر کران

در بیان آنکه باز گردانیدن محالست

چار چیز است آنکه بعد از رفتنش / از محالات است باز آوردنش!
چون حدیث ناگه بر زبان / تا که تیرے کہ جست بیرون از کمان
باز چون آور حدیث گفته را / کس نگه داند قضائے رفته را
باز کے گردد چو تیر انداختے! / هم چنین عمرت که ضائع ساختے
*شکر نا کردن زوالے میدهد! / نعمتے را هم زوالے میدهد

هر که بے اندیشه گفتارش بود	پس ندامتهائے بسیارش بود
تا نگفتے مے توانی گفتنش	چون بگفتے کے توان بنهفتنش

در بیان غنیمت دانستن عمر

عمر را میدان غنیمت هر نفس	چون رود دیگر نیاید باز پس
هیچکس از خود قضا را رد نه کرد	هر که راضی از قضا شد بد نکرد
هر که مے خواهد که باشد در امان	مهر مے باید نهادن بر زبان
مے سزد گر عمر را داری عزیز	چون رود پیشش نخواهی دید نیز
حاصل آید چار چیز از چار چیز	یاد گیر این نکته را از من ای عزیز
خامشی را هر که سازد پیشۂ	گردد ایمن نبودش اندیشۂ
گر سلامت بایدت خاموش باش	گشت ایمن هر که نیکی کرد فاش
از سخاوت مرد یابد سروری	شکر نعمت را دهد افزون تری
هر که اوشد سالت و خاموش کرد	از سلامت کسوتے بر دوش کرد
گر همیں خواهی که باشی در امان	رو نکوئی کن تو با خلق جهان
هر کرا عادت شود جود و کرم	در میان خلق گردد محترم
هر که کارے نیک یا بد میکند	آن همه میدان که با خود میکند
اے برادر بندۂ معبود باش	تا توانی با سخا و جود باش
باش از بخل بخیلاں پُر حذر	تا نسوزد مر ترا نار سقر
چار چیز بر دهد از چار چیز	گوش وا این نکته جز اهل تمیز
هر که زو صادر شود این چار کار	بیند او چار دگر بے اختیار
چون سوال آورد گردد خوار مرد	ماند تنها هر که استخفاف کرد
هر که در پایان کارے ننگرد	عاقبت روزے پشیمانی خورد
هر که نه کند احتیاط در کارها	در دلش آخر نشیند بارها
هر که گشت از خوئے بد ناسازگار	دوستان بیشک کنند از وے فرار

در بیان آنکه آدمی را شکست آرد

آدمی را چار چیز آرد شکست	با تو گویم گوش دار اے حق پرست

دشمن بسیار و دام بے شمار — جرم بے حد و عیال پر قطار
وای مسکینی کہ غرق دام شد — ہر دمش از غصہ خون آشام شد
ہر کہ را بسیار باشد دشمنش — خیرہ گردد ہر دو چشم روشنش
ہر کرا اطفال بسیارش بود — در زمانہ زاری کارش بود

دربیان صفت زنان وصبیان

چار چیزست از خطاہا اے پسر — گوش دارش تا بگویم سر بسر
اوّل از زن داشتن چشم وفا — سادہ دل را بس خطا باشد خطا!
ایمنی زابلہ خطائے دیگرست — صحبت زنہار ازینہا بدترست
چارمے از مکر دشمن ایمنے — کے کند دشمن بغیر از دشمنے

درعطای حق

چار چیزست از عطائے کریم — با تو گویم یاد گیرش ای سلیم
فرض حق اوّل بجا آوردنست — والدین از خویشتن راضی کردنست
حکم دیگر چیست باشیطان جہاد — چارمے نیکی بخلق نامراد

دربیان آنکہ عمر را زیادہ کند

مے فزاید عمر مرد از چار چیز! — این نصیحت بشنو ای جان عزیز
اوّل آوردن بگوشش آواز خوش — وانگہی دیدن جمال ماہوش
سوم آمد ایمنی بر مال وجان — میفزاید عمر مردم را ازان
آنکہ کارش بر مراد دل بود — در بقا افزونیش حاصل بود

عمر مردم را بکاہد پنج چیز! — یاد دارش چون شنیدی العزیز
شاہ یکے زان پنج در پیری نیاز — پس غریبی وانگہی رنج دراز
ہر کہ او ہر مردہ انداز و نظر — عمر او بے شک بکاہد اے پسر
پنجم آمد ترس و بیم از دشمنان — عمر را این ہا ہمے دارد زیان
ہر کہ او از دشمنان ترسان بود — کار او ہر لحظہ دیگرسان بود
از خدا ترس و مترس از دشمنان! — کز ہمہ وا رو رہایت در امان!

دربیان باعث زوال سلطنت

در بیان عیب غفلت

چار چیز آمد فساد بادشاه / با تو میگویم ولی وارش نگاه
اوّل اندر مملکت جور امیر / دیگر آن غفلت که باشد در وزیر
رنج شه باشد خیانت در دبیر!! / بد بود گر قوتی یابد اسیر!
چون کند در ملک شه میری ستم / بادشه را زین سبب باشد الم
چون بود غافل وزیر بے خبر / ملک شه از وے بود زیر و زبر
گر خلل در کاتب دیوان بود! / عاقبت رنج دل سلطان بود
گر اسیران را بود قوت پدید / در ولایت فتنہا گردد جدید
چون صلاحت در وجود شه بود / دست میران از ستم کوته بود
گر نباشد واقف و دانا وزیر / بادشه را زو بود رنج کثیر
گر ندارد دست سیاست را بکار / ملک ویران گردد از هر نابکار

در بیان اجتناب

دور باش از پنج خصلت ای پسر / تا نریزد آبرویت در نظر!
اولاً کم گوئے با مردم دروغ / زانکه گردی از دروغت بیفروغ
هر که استیزه کند با مهتران / آبروئے خود بریزد بے گمان
پیش مردم هر که را نبود ادب / گر بریزد آبروئے نبود عجب
از سبکساران مباش ای نیکخوئے / گر سبکساری بریزد آبروئے
اے پسر با مهتران کمتر ستیز / وز حماقت آبروی خود مریز
گر بعالم آبروئے بایدت / دائما خلق نیکوے بایدت
هر که آهنگ سبکساری کند / ز آبروئے خویش بیزاری کند
جز حدیث راست با مردم مگوی / تا نگردد آبرویت آب جوئے
از خلافت واز خیانت باش دور / تا بود پیوسته در روی تو نور!!
گر همے خواهی که گویندت نکو / اے برادر هیچ کس را بد مگو!
تا نباشی در جہاں اندوهگین / از حسد در روزگار کس مبین

در بیان آنکہ آبرو بیفزاید

میفزاید آبرو از پنج چیز / با تو گویم بشنو ای اہل تمیز!
در سخاوت کوشش اگر داری غنا / تا فزاید آبرویت از سخا

بُردباری و وفاداری گزین | زانکه آب روئی افزاید ازین
هر که او بر خلق بخشاید همے | بیشک آب دردی افزاید همی
چون بکار خویش حاضر بودهٔ | آب دروی خویش را افزودهٔ
از سخاوت آبرو افزون شود | وز بخیلی بے خبر و ملعون شود
هر کرا بر خلق بخشائش بود | آبروے او در افزائش بود
تا بماند رازت از دشمن نهان | سر خود با دوستان کمتر رسان
تا نگردی پیش مردم شرمسار | آنچه خود ننهاده باشی بر مدار
اے برادر پردۀ مردوم مدر | تا ندرد پرده ات شخصے دگر
با هوائے دل مکن زنهار کار | تا نیارد پس پشیمانیت بار
تا زبانت باشد ای خواجه دراز | دست کوتاه دار دهر جانب متاز
قدر مردم را شناس اے محترم | تا شناسد دیگرے قدرِ تو هم
هر کرا قدرے نباشد در جهان | زنده مشمارش که هست از مُردگان
از قناعت هر کرا نبود نشان | کے توانگر سازدش مالِ جهان
بر عدوئے خویش چون یابی ظفر | عفو پیش آور ز جرمش در گذر
دائماً مے باش از حق ترسگار | نیز باش از رحمتش اُمیدوار
با تواضع باش و خو کن با ادب | صحبت پرهیزگاران مے طلب
بردباری جوی و بے آزار باش | تا که گردد در هنر نام تو فاش
صبر و علم و حلم تریاقِ دلند | حرص و بغض و کینه زهر قاتلند
مردم از تریاق مے یابد نجات | خود کسے از زهر کے یابد حیات
فخر جمله عملها تان دادنست | در بروئے دوستان بخشادنست
گرچه دانا باشی و اهل هنر | خویش را کمتر ز هر نادان شمر
همچو تریاق اند دانایان دهر | قاتلند ای خواجه نادانان چو زهر
باش دائم بردبار و باوفاء | تا بروے خویش بینی صد ضیاء

در بیان علامت نادان

شد دو خصلت مرد نادان را نشان | صحبت صبیان و رغبت با زنان

تا خوشی در زندگانی ای ولید / مرد را از خوی بد گردد پدید!
آن که نبود مرد را فعل نکو / مرده میدانش که نبود زنده او
هر که گوید عیب تو اندر حضور / می نماید راهت از ظلمت بنور
مر ترا هر کس که باشد رهنمائے / شکر او میبایدت آوردن بجائے
مر خردمندان عالم را شناس / خلق نیکو شرم نیکوتر لباس
حال خود را از دو کس پنهان مدار / از طبیب حاذق و از یار غار
تا صواب کار بینی سر بسر / بر مراد خود مکن کار اے پسر!
تا توانی با زنان صحبت مجوئے / راز خود را نیز با ایشان مگوئے
آنچه اندر شرع باشد ناپسند / گرد او هرگز مگرد اے هوشمند
هرچه را کرد است حق بر تو حرام! / دور دار از خود که باشی نیکنام!
چونکه روزی بر تو بخشاید خدای / دل کشاده دار و تنگی کم نمائے!
تازه روئے خوش سخن باش ای اخی / تا بود نام تو در عالم سخی!
برخور اندوه مرگ اے بوالهوس / چونکه وقت آید نگردد پیش و پس!
دل ز غل و غش همیشه پاک دار / تا توانی کینه در سینه مدار
تکیه کم کن خواجه بر کردار خویش! / دل بنه بر رحمت جبار خویش
بهترین چیزها خلق نکوست / خلق خلق نیک را دارند دوست
رو فروتن باش دائم ای خلف / کین بود آرایش اهل سلف
آنکه باشد در کف شهوت اسیر / گرچه آزاد است او را بنده گیر
گر تو بینی ناکسے را دستگاه / حاجت خود را ازو هرگز مخواه!!
بر در ناکس قدم هرگز مبر / ورنه بینی هم مپرس از وی خبر!
تا توانی کار ابله را مساز / کار فرمایش و لے کمتر نواز

در بیان احتراز از دشمنان

از دو کس پرهیز کن اے هوشیار / تا نه بینی رنجہے در روزگار
اول از دشمن که او ستیزه کارست / وانگهی از صحبت نادان دوست
خویش را از نزد دشمن دور دار / یار نادان را ز خود مهجور دار

ای پسر کم گوی با مردم درشت ورﺑﮕﻮئی از تو گردانند پشت
بهترین خصلت ار دانی کراست آنکه داد انصاف و انصافش نخواست
چون حدیث خوب گوئی با فقیر به بود زانش که پوشانی حریر
خشم خوردن پیشهٔ هر سرور است تلخ باشد و ز شکر شیرین‌تر است
هر که با مردم نسازد در جهان زندگانی تلخ دارد بیگمان
آنکه شوخ است و ندارد شرم نیز دان که او ناپاک زاد است ای عزیز
از ملامت تا بمانی در امان باش دایم هم‌نشین زیرکان

هشت خصلت آورد خواری بروی با تو گویم گر همی گوئی بگوی
اول آن باشد که مانند مگس مرد ناخوانده شود مهمان کس
هر که او مهمان کس ناخوانده شد نزد مردم خوار و زار و رانده شد
دیگر آن باشد که نادانی دود کدخدای خانهٔ مردم شود
کار کردن بر حدیث آن دو مرد کز سر جهل اند دایم در نبرد
هر که بنشیند زبر دست صدور گر رسد خواری بروش نیست دور
نیست جمعی را چو بر قول تو گوش صد سخن گر باشدت یکسر بپوش
حاجت خود را مگو با دشمنان زین بتر خواری نباشد در جهان
از فرومایه مراد خود مجوی تا نیاید مر ترا خواری بروی
با زن و کودک مکن بازی ولا تا نگردی خوار و زار و مبتلا

در جهان شش چیز می آید بکار اولا یار و طعام خوشگوار
خوش بود یار موافق در جهان باز مخدومی که باشد مهربان
هر سخن کان راست گوئی در درست به ز دنیا زانکه در وی نفع تست
آنچه ارزانست عالم در بهاش عقل کامل دان تو زو دلشاد باش
دشمن حق را نباید داشت دوست بازگشت جمله چون آخر بدوست
عیب کس را ولخی باید نمود زانکه نبود هیچ کسی بی غدود
از خدا خواه آنچه خواهی ای پسر نیست در دست خلائق خیر و شر
بندگان را نیست ناصر جز اله یاری از حق خواه و از غیرش مخواه

آنکه از قهر خدا ترسد بسی — بیگمان ترسند از وی هر کسی
از بدی گفتن زبان را هر که بست — کرد شیطان لعین را زیر دست

در بیان پنج چیز که در پنج کس نیست

کس نیابد پنج چیز از پنج کس — یادگیر از ناصح ای صاحب نفس
نیست اول دوستی اندر ملوک — این سخن باور کنند اهل سلوک
سفله را با مروت نسگری — هیچ بدخوئے نیابد بهتری
آنکه کذاب است و میگوید دروغ — نیست او را در وفاداری فروغ
هر که بر مال کسان دارد حسد — بوی رحمت بر دماغش کے رسد!

در بیان نصیحت و خیر اندیشی

هر که را سه کار عادت باشدش — در جهان بخت و سعادت باشدش
اولاً گر بیند او عیب کسان — در ملامت هیچ نکشاید زبان
هر کرا بینی براه ناصواب — سر بر اهش آر تا یابی ثواب
زحمت خود را ز مردم دور دار — بار خود بر کس میفگن زینهار

در بیان سه [illegible]

گر همے خواهی که گردی رستگار — رخ بگردان ای برادر از سه کار
اولاً دیدن بود حکم قضا — بعد از آن جستن بجان دل رضا
چیست سوم دور بودن از جفا — هر که این دارد بود اهل صفا
هر که دارد دانش و عقل و تمیز — جز براه حق نه بخشد هیچ چیز
صدقهٔ کالوده گردد با ریا — کے بود آن خیر مقبول خدا
گر عمل خالص نباشد همچو زر — قلب را ناقد نیارد در نظر
تا توانگر باشی اندر روزگار — نفس را از آرزوها دور دار

در بیان شکر نعمت

چار چیز است از کرامتهائے حق — یاد دارش چون ز من گیری سبق
اولاً صدق زبانت در سخن — وانگهے حفظ امانت فهم کن
پس سخاوت هست از فضل اله — فضل حق دان در نظر داری نگاه!
تا توانی دور باش از سود خوار — زانکه هست از دشمنان کردگار
هر کرا حق داده باشد این چهار — باشد آنکس مومن و پرهیزگار
پیش مردم آنچه رازت کرد فاش — همدم آن ابله باطل مباش

هر که باشد بالغ عشر و زکوة / وانکه غافل وار بگذارد صلوة
پُر حذر باش از چنان کس زینهار / تا نسوزد مر ترا آسیب نار

در بیان حسن خلق

لذت عمرت اگر باید بدهر / باش دائم پُر حذر از خشم و قهر
چون نگردد خلق با خوی تو راست / گر بخوی مردمان سازی رواست
ای برادر تکیهٔ دولت مکن!! / یاد دار از ناصح خود این سخن
سود نکند گر گریزی از قضا / هر چه می آید بدان میده رضا!
زانچه حاصل نیست دل خورسند دار / گوش دل را جانب این پند دار
هر که او با دوستان یکدل بود! / جمله مقصود دلش حاصل بود

در بیان [illegible]

در جهان دانی که باشد معتبر / آنکه او را باک نبود از خطر!!
کم کند با کس وفا این روزگار / جور دارد نیستش با مهر کار
آنکه با تو روز غم بودست یار / روز شادی هم بپرسش زینهار
روز نعمت گر تو پروا داری بس / روز محنت باشدش فریادرس
چون بیابی دولتی از مستعمان / اندران دولت بپرس از دوستان
مر ترا آن کس که یار غم بود / چون رسد شادی همان همدم بود

در بیان معرفت

معرفت حاصل کن ای جان پدر / تا بیابی از خدای خود خبر
هر که عارف شد خدای خویش را / در فنا بیند بقای خویش را
هر که او عارف نباشد زنده نیست / قرب حق را لائق و از زنده نیست
هر که او را معرفت حاصل نشد / هیچ با مقصود خود واصل نشد
نفس خود را چون تو بشناسی ولا / حق تعالیٰ را بدانی با عطا
عارف آن باشد که باشد حق‌شناس / هر که عارف نیست گردد ناسپاس
هست عارف را بدل مهر و وفا / کار عارف نیست گردد ناسپاس
هر که او را معرفت بخشد خدای / غیر حق را در دل او نیست جای
نزد عارف نیست دنیا را خطر / بلکه بر خود نیستش هرگز نظر
معرفت فانی شدن در وی بود / هر که فانی نیست عارف کی بود
عارف از دنیا و عقبی فارغ است / زانچه باشد غیر مولی فارغ است

همت عارف لقای حق بود — زانکه در حق فنای مطلق بود

در بیان همت

باچه ماند این جهان گویم جواب — آنکه بیند آدمی چیزی بخواب
هم چنین چون زنده افتاد و مرد! — هیچ چیزی از جهان با خود نبرد
چون شوی بیدار از خواب ای عزیز — حاصلی نبود ز خوابت هیچ چیز
هر کرا بوده است کردار نکو — در ره عقبی بود همراه او!
اینجهان را چون زنی دان خوبروی — خویش را آراید اندر چشم شوی
مرد را می پرزورد اندر کنار — مکر و شیوه می نماید بی شمار
چون بیابد خفته شو را ناگهان — بیگمان سازد بلاکش آنزمان
بر تو باید ای عزیز پرهیز — کز چنین مکاره باشی پرحذر

در بیان ورع

در ورع ثابت قدم باش ای پسر — گر همی خواهی که گردی معتبر
خانهٔ دین گردد آباد از ورع — لیک می گردد خرابی از طمع
هر که از علم و ورع گیرد سبق — دور باید بودنش از غیر حق
ترس گاری از ورع پیدا شود — هر که باشد بی ورع رسوا شود
با ورع هر کس که خود را کرد راست — جنبش و آرامش از بهر خدا ست
آنکه از حق دوستی دارد طمع — در محبت کاذبش دان بی ورع

در بیان تقوی

چیست تقوی ترک شبهات و حرام — از لباس و از شراب و از طعام
هر چه افزون ست اگر باشد حلال — نزد اصحاب ورع باشد وبال
چون ورع شد یار با علم و عمل — حسن اخلاص ترا ناید خلل!!
ناگهان ای بنده گر کردی گناه — توبه کن در حال و عذر آن بخواه
چون گناه نقد آمد در وجود! — توبه نسیه ندارد هیچ سود
در انابت کاهلی کردن خطا ست — بر امید زندگی کان بیوفا ست

در بیان خدمت

تا توانی ای پسر خدمت گزین — تا شود اسپ مرادت زیر زین
بهر خدمت هر که بر بندد میان — باشد از آفات دنیا در امان
بنده چون خدمت مردان کند! — خدمت او گنبد گردان کند
هر که پیش صالحان خدمت کند — ایزدش با دولت و حرمت کند

در بیان فضیلت خدمت

خادمان را هست در جنت مآب — روز محشر بیحساب و بی عقاب
خادمان باشند اخوان را شفیع — جای ایشان در جهان باشد رفیع
گرچه خادم عاصی و مفلس بود — بهتر از صد عابد و ممسک بود
میدهد هر خادمی را مستعان! — اجر و فر و صائمان و قائمان
بهر خدمت هر که بر بندد کمر — از درخت معرفت یابد ثمر
هر که خادم شد جنانش میدهند — هم ثواب غازیانش میدهند

در بیان صدقه

تا امان باشی ز قهر کردگار — صدقه میده در نهان و آشکار
صدقه ده هر بامداد و هر پگاه — تا بلاها از تو گرداند اله
هر که او را خیر عادت میشود — بیگمان عمرش زیادت میشود
آنکه نیکی میکند در حق ناس — بهترین مردمان او را شناس
آنکه از وی هست مردم را ضرر — در میان خلق از و نبود بتر
دین ندارد هر که نبود ترسگار — نیست عقل آن را که باشد نابکار
با ورع باش ای پسر گر مومنی — کافری از قهر حق گر ایمنی
هر کرا نبود ورع ایمانش نیست — هر کرا نبود حیا احسانش نیست
توبه نبود هر کرا توفیق نیست — حق نه بیند هر کرا تحقیق نیست

در بیان تعظیم مهمان

ای برادر میهمان را نیک دار — هست مهمان از عطای کردگار
هر کرا اجبار دارد دشمنش — باز دارد میهمان از مسکنش
ای برادر دار مهمان را عزیز — تا بیابی عزت از رحمان تو نیز!
مومنی کو داشت مهمان را نکو — حق گشاید باب جنت را برو
هر که را شد طبع از مهمان ملول — از وی آزرده خدا و هم رسول
بنده کو خدمت مهمان کند — خویش را شائسته رحمن کند
هر که مهمان را بروی تازه دید! — از خدا الطاف بی اندازه دید
از تکلف دور باش ای میزبان — تا گرانی نبود از میهمان
میهمان را ای پسر اعزاز کن — گر بود کافر برو در باز کن!!
هست میهمان از عطاهای کریم — هر که زد مهمان شود باشد لئیم

معرفت داری گره بر زر مبند — چون رسد مهمان بر ویش در مبند
خیره بر خوان کسی مهمان مشو — چون رسد مهمان ازو پنهان مشو
هر که مهمان را گرامی میکند — کوشش او در نیک نامی میکند
هر که مهمانت شود از خاص و عام — پیش او میبایدت آوردن طعام
زانکه داری اندک و بیش ای پسر — برو باید پیش رویش ماحضر
نان ده بر جائعان بهر خدای — تا دهندت در بهشت عدن جای
باتن عور آنکه بخشد جامهٔ — حق دهد او را ز رحمت جامهٔ
هر که تو بی باتن عوری دهد — در دو عالم ایزدش نوری دهد
گر بر آری حاجت محتاج را — برسر اقبال یابی تاج را
هر کرا باشد بدولت بخت یار — خیز در زو در نهان و آشکار
ای پسر هرگز مخور نان بخیل — کم نشین در عمر بر خوان بخیل
نان ممسک جمله رنجست و عنا — مے شود نان سخی نور و صفا
تا نخواندت بخوان کس مرد — در پے مردار چون کرکس مرد
چشم نیکی از خسیس دون مدار — سقف ویران را تو بر استون مدار
گر کنی خیری تو آن از خود مبین — هر چه بینی نیک بین بد مبین

در بیان احمق

سه علامت دان که در احمق بود — اولا غافل زیاد حق بود
گفتن بسیار عادت باشدش — کاهلی اندر عبادت باشدش
ای پسر چون احمق و جاهل مباش — یکدم از یاد خدا غافل مباش
هر که او از یاد حق غافل بود — از حماقت در ره باطل بود
هیچ از فرمان حق گردن متاب — تا نمانی روز محشر در عذاب
باطلی را ای پسر گردن منه — نقد مردان را بهر کودن منه
در قضای آسمانی دم مزن — هر کسی را پیش بین و کم مزن
دست خود را سوی نامحرم میار — جانب مال یتیمان هم میار
تا توانی راز با همدم مگوی — گر تو باشی نیز با خود هم مگوی
تا شوی آزاد مقبول ای عزیز — بی طمع میباش گر داری تمیز

ہست فاسق را سہ خصلت در نہاد — باشد اوّل در ویش حبِّ فساد
خصلتش گذردن خلق خدا ست — دور دارد خویش را از راہِ راست

در بیان فاسق

در بیان علامت بے متقی

ہست ظاہر سہ علامت بے متقی — مے خورد دائم حرام از احمقی
بے طہارت باشد و بیگانہ خیز — ہم ز اہل علم باشد در گریز
اے پسر بگریز از اہل علوم — تا نہ سوزد مر ترا نار سموم!
تا توانی ہیچ کس را بد مگوئے — پیش مردم عیب کس ہرگز مجوی
با طہارت باش و پاکی پیشہ کن — در عذاب گور نیز اندیشہ کن

علامت بخیل

سہ علامت ظاہر آمد در بخیل! — با تو گویم یاد گیرش اے خلیل!
اوّلاً از سائلاں ترساں بود — وز بلائے جوع ہم لرزاں بود
چوں رسد در رہ بخویش و آشنا — بگذرد زانجا نگوید مرحبا!
نیست از مالش کسے را فائدہ — کم رسد با کس ز خوانش مائدہ

در بیان قساوت قلب

سخت دل را سہ علامت یافتم — چوں بدیدم رو از و برتافتم
با ضعیفاں باشدش جور و ستم — ہم قناعت نبودش با بیش و کم
موعظت ہر چند گوئے بیشتر — در دل سختش نباشد کارگر!
اہلِ دنیا را بمعنے مردہ داں — تا نباشی ہم نشین با مردگان

در بیان حاجت جستن

حاجتِ خود را مجوئی از زشت روئے — آنچہ دارد خوبروی ازوی بجوئے
مومنے را با تو چوں افتاد کار — تا توانی حاجتِ او را بر آر!
حاجتِ خود را جز از سلطاں مخواہ — چوں نخواہی یافت از دربان مخواہ
از وفاتِ دشمن شادی مکن — از کسے پیش کس آزادی مکن

در بیان قناعت

با قناعت ساز دائم اے پسر — گر چہ ہیچ از فقر نبود تلخ تر
ہر سحر برخیز استغفار کن! — فرصتے اکنوں کہ داری کار کن
ہم نشین خویش را غنیمت مکن — غیر شیطاں ہر کسے لعنت مکن
چوں شود ہر روز در عالم جدید — از گناہاں توبہ مے باید گزید
ہر کہ را ترسے نباشد از خدائے — حق بترساند ز ہر چیزی ورا ء
تا توانی حاجتِ مسکین برابر — تا بر آرد حاجتت را کردگار

هست مالت جمله در کف عاریت — گر بماند از تو باشد زاریت
عاریت را زمے باید سپرد — هیچ کس دیدی که زر با خود ببرد
حاصل از وے چه باشد ای امین — نه گزے کرباس و سه گز از زمین
هرچه دادی در رهِ حق آن تست — آنچه ماند از تو بلای جان تست
هرکه با اندک ز حق راضی شود — حاجت او را خدا قاضی شود
هست دنیا بر مثال قنطره — بگذر از وے گر تو داری رو براه
هرکه سازد بر سر پل خانهٔ — نیست عاقل او بود دیوانهٔ
از خدا نبود روا جستن غنا — هست مومن را غنا رنج و عنا
فقر و درویشی شفائے مومن است — زانکه اندر وی صفائی مومن است
مال و اولادت بمعنے دشمن اند — گرچه نزدیک تو چشم روشن اند
اِنَّمَا اَموَالُکُم وَاَولَادُکُم را یاد گیر — مال و ملک این جهان بر باد گیر
مرد راه را بود دنیا سود نیست — هرگزش اندیشهٔ نابود نیست
هرکه از صد نقش دل صافی بود — خرقهٔ با لقمهٔ کافی بود
هرکه در بند زیادت مے شود — دور از اهل سعادت مے شود
بندگان حق چو جان را باختند — اسپ همت تا ثریا تاختند
تا نبازی در رهِ حق هرچه هست — آنچه مے باید کجا آید بدست

در بیان سخاوت

در سخا کوش ای برادر در سخا — تا بیابی از پس شدت رخا
باش پیوسته جوانمرد ای اخی — زانکه نبود دوزخی مرد سخی
در رخ مرد سخی نور و صفاست — زانکه در جنت قرینِ مصطفے است
حق تعالے بر در جنت نوشت — اینکه جای اسخیا باشد بهشت
اسخیا را با جهنم کار نیست — جائی ممسک جز درون نار نیست
کار اهل بخل را تا بیس دان — در جهنم همدم ابلیس دان
هیچ ممسک نگر زد سوی بهشت — بلکه با او کے رسد بوئے بهشت
آنچه مے خوانند مرا او را سقر — اهل کبر و بخل را باشد مقر
ای پسر و مردمی مشهور باش — از بخیلی و ز تکبر دور باش

باسخا باش و تواضع پیشه گیر
تا شود روئی دولت بدر منیر!

در افعال شیطان

چار خصلت فعل شیطانی بود
داند این را هر که رحمانی بود

عطسه مردم چو بگذشت از یکے
باشد آن از فعل شیطان بیشکے

خون بینی نیز از شیطان بود
آنکه ظاهر دشمن انسان بود

خامیازه فعل شیطان ست و قی
ای پسر ایمن مباش از مکر وی

دُور باش ای خواجه از اهل نفاق
در جهنم دان منافق را وثاق

در بیان علامات منافق

سه علامت در منافق ظاهر ست
زان سبب مقهور قهر قاهر ست

وعده هائے او همه باشد خلاف
قول او نبود بغیر از کذب و لاف

مومنان را کم اعانت مے کند
هم امانت را خیانت مے کند

نیست در وعده منافق را وفا
زاں نباشد در رخش نور و صفا!

تا نه پنداری منافق را امین!
نیست باد اشرش از روی زمین

از منافق اے پسر پرهیز کن
تیغ را از بهر قتلش تیز کن

بامنافق هر که همراه مے شود
منزل او در تگ چه مے شود

در بیان علامت متقی

سه علامت باشد اندر متقی
کے بود نسبت تقی را باشقی

پُر حذر باش اے تقی از یار بد
تا نبینند از و ترا در کار بد!

کم رود ذکر دروغش بر زباں!!
از طریق کذب باشد بر کران

از حلال و پاک هم گیرند کام!
تا نیفتند اهل تقوی در حرام

در بیان علامات اهل جنت

هر که را باشد سه خصلت در سرشت
باشد آنکس بیشک از اهل بهشت

شکر در نعما و صبر اندر بلا
مید هد آئینه دل را جلا

هر که مستغفر بود اندر گناه
حق ز نار و درخش دارد نگاه!!

هر که ترسد از اله خویشتن
خواهد او عذر گناه خویشتن

معصیت را هر که پے در پے کند
ایزدش از اهل جنت کے کند

اے پسر دائم باستغفار باش
وز بدان مفسدان بیزار باش

گر کنی خیرے بدست خویش کن
خیر خود را وقف هر درویش کن!

یک درم کان را ز دست خود دهند
به بود زان کز پس او صد دهند

گر به بخشی خود یکے خرمائے تر — بهتر از بعد تو صد مثقال زر
هرچه بخشیدی مکن باو رجوع! — گر ز پا افتادهٔ از دست جوع
این بدان ماند که شخصے قے کند — باز میل خوردن آن مے کند
با پسر گر چیزے بخشد پدر — مے سزد گر باز گیرد زان پسر
اے پسر شادی زبان و زر مجوئے — آنچه کس را دادهٔ دیگر مجوئے

در بیان آنکه در دنیا از آن خوش نباید بود

شادی دنیا سراسر غم بود — سود او را در عقب ماتم بود
نهی لا تفرح ز دنیا گوشدار — جائے شادی نیست دنیا هوشدار
شادمانی را ندارد دوست حق — این سخن دارم ز استادان سبق
اے پسر با محنت و غم خوری کن — روی دل را جانب دلجوئے کن
گر فرح داری ز فضل حق رواست — لیک از دنیا فرح جستن خطاست
حزن و اندوه هست قوت بندگان — غم شود یار فرح جویندگان
از چه موجودی بیندیش اے پسر — هر کسے دارد غم خویش ای پسر
کرد ایزد مر ترا از نیست هست — از برائے آنکه باشی حق پرست
تا توانی بندهٔ معبود باش — با حیا و با سخا و جود باش

در بیان نصائح و نتائج دینی و دنیوی

خواب کم کن اول روز ای پسر — نفس را بد خو میاموز ای پسر
آخر روز نیز نیکو نبود منام — بیشتر از شام خواب است حرام
اهل حکمت را نمی آید صواب — در میان آفتاب سایه خواب
اے پسر هرگز مرو تنها سفر — با شدت رفتن سفر تنها خطر
دست را بر رخ زدن خوش نیست شوم — استماع علم کن ز اهل علوم
شب در آئینه نظر کردن خطاست — روز اگر بینی تو روئے خود رواست
خانه گر تنها و تاریک است بود — مونسی باید که نزدیکت بود
دست را کم زن تو در زیر زنخ! — نزد اهل علم سر آید چو یخ!
چار پایان را چو بینی در قطار — در میان شان نیائی زینهار
تا فزاید قدر و جاهت را خدا — روز و شب می باش دائم در دعا
تا شود عزت زیاده در جهان — رو نیکوئی کن مخفی و در نهان

تا نگاهد روزیت در روزگار — معصیت کم کن بعالم زینهار
هر که ره در فسق و در عصیان کند — ایزد اندر رزق او نقصان کند
کم شود روزی ز گفتار دروغ — در سخن کذاب را نبود فروغ
هر که در شب خواب عریان میکند — در نصیب خویش نقصان میکند
بول عریان هم فقیری آورد — اندوه بسیار و پیری آورد
در جنابت بد بود خوردن طعام — ناپسند ست این نزد خاص و عام
ریزهٔ نان را میفگن زیر پای — گر همی خواهی تو نعمت از خدای
شب مزن جاروب هرگز خانه در — خاکروبه هم منه در زیر در
گر بخوانی آب و امت را بنام — نعمت حق بر تو می گردد حرام
گر بهر چوبی کنی دندان خلال — بی نوا گردی و افتی در وبال
دست را هرگز بخاک و گل مشوی — از برای دست شستن آب جوی
ای پسر بر آستان در مشین — کم شود روزی ز کردار چنین
تکیه کم کن نیز در پهلوی در — باش دائم از چنین خصلت بدر
در خلا جا گر طهارت می کنی — وقت خود را دان که غارت میکنی
جامه را بر تن نشاید دوختن — باید از مردان ادب آموختن
گر بدامن پاک سازی روی خویش — روزیت کم گردد ای درویش بیش
دیر رو بازار بیرون آئی زود — زانکه رفتن را نیابی هیچ سود
نیک نبود گر کشی از دم چراغ — راه مده دود چراغ اندر دماغ!
کم زن اندر ریش شانه مشترک — زانکه آن خاص تو باشد خوشترک
از گدایان پارهای نان مخر — زانکه می آرد فقیری ای پسر
دور کن از خانه تار عنکبوت — باشد اندر مالش نقصان قوت
خرج را بیرون ز اندازه مکن — خشک ریش خویش را شانه مکن

دسترس گر باشدت تنگی مکن
چون که راهواری براه لنگی مکن

در بیان صبر

تا شوی در روزگار از صابران
غم مکن از دیدن سختی گران

گر ترش سازی تو روی اندر بلا
خویش را از صابران مشمر بلا

در بلا وقتیکه صابر نیستی
نزد اہل صدق شاکر نیستی

بی شکایت صبر تو باشد جمیل
با کسی کم کن شکایت از خلیل

گر نباشد فخر از درویشیت
کے با اہل فقر باشد خویشیت

گر ہمہ جنس بہ فرمان باشدت
حرمت از خدمت فراوان باشدت

بندہ از خدمت بعقبی میرسد
لیکن از حرمت بمولی میرسد

حرمتت در خدمت آرام دل است
ہر کہ خدمت کرد مرد مقبل است

گر نگردی اے پسر گرد خلاف
آنگہی زیبد ترا در صبر لاف

گر ہمی داری فرح را انتظار
در بلاء جز صبر نبود ہیچ کار

در بیان تجرید

گر صفائی بایدت تجرید شو
در خبر داری ز اہل دید شو

ترک دعوی ہست تجرید ای پسر
فہم کن معنی تفرید ای پسر

اصل تجرید است وداع شہوتست
بلکہ کلی انقطاع شہوتست

گر دہی یکبار شہوت را طلاق
آن زمان گردی تو در تفرید طاق

گر تو برداری ز غیرش اعتمید
آنکہ از تجرید گردی با امید

گر بیابی از سعادت این مقام
صاحب تجرید باشی والسلام

گر ز دنیا دست شوئی بہر حق
وانکہ از تفرید گویندت سبق

رو مجرد باش دائم مرد باش
تا بہر فرقی نشینی گرد باش

گرد کبر و عجب و خود رائی مگرد
قدر خود بشناس و ہر جائی مگرد

ہر کہ گرد کورۂ انگشت گشت
جامہ از دودش سیاہ و زشت گشت

وانکہ با عطار مے گردد قریب
او ہمی یابد ز بوئے خوش نصیب

ہمنشین صالحان باش ای پسر
دور باش از رند قلاش ای پسر

جانب ظالم مکن میل العزیز
ور کنی گردی از ان خیل العزیز

رو ز اہل ظلم بگریز اے فقیر
تا نسوزی ز آتش تیز سعیر

صحبت ظالم بسان آتش است
زانکہ خلق آزاد تند و سرکش است

از حضور صالحان صالح شوی — در نشینی با بدان طالح شوی!
هر که او با صالحان همدم شود — در حریم خاص حق محرم شود
ای پسر مگذار راه شرع دار — اصل یابی گر بگیری فرع دار
از شریعت گر نهی بیرون قدم — در ضلالت افتی و در رنج و الم!
هر که در راه ضلالت میرود — از جهالت با بطالت میرود
حق طلب وز کار باطل دور باش — در سخا و مردمی مشهور باش!
هر که نگزیند صراط مستقیم — در عذاب آخرت ماند مقیم
هر که در راه حقیقت سالک است — روز و شب خائف ز قهر مالک است
در ره شیطان منه گام ای اخی! — تا نگردی خوار و بدنام ای اخی
بر خلاف نفس کن کار ای پسر — تا نیفتی زار در نار سقر!

چار چیز است از کرامتهای حق — مقبل است آنکس که گیرد این سبق
اول آن باشد که باشد راستگوی — با سخاوت باشد و هم تازه روی
بعد از ان حفظ امانت باشدش — هم نظر پاک از خیانت باشدش
هر کرا حق داده باشد این چهار — باشد آنکس مومن و پرهیزگار

در بیان آنکه دوستی را نشاید

دوست بد باشد زیان کار ای پسر — تو طمع زان دوست بردار ای پسر
هر که میگوید بد همسایهٔ تو فاش — دوست مشمارش بد و همدم مباش
دوستی هرگز مکن با باده خوار — از چنانکس خویشتن را دور دار
منعمی گر میکند ترک زکواة — دور از وی باش تا واری حیوة
دور شو زانکس که خواهد از تو سود — گر سر خود بر قدم همسایهٔ تو سود
ای پسر از سود خوران کن حذر — خصم ایشان شد خدای دادگر!
آنکه از مردم همی گیرد ربا — زینهار او را نگوئی مرحبا!

در بیان غم خواری مردم

بر سر بالین بیماران گذر — زانکه هست این سنت خیر البشر
تا توانی تشنه را سیراب کن — در مجالس خدمت اصحاب کن

خاطر ایتام را دریاب نیز   تا ترا پیوسته حق دارد عزیز
چون شود گریان یتیمی ناگهان   عرش حق در جنبش آید آن زمان
چون یتیمی را کسی گریان کند   مالک اندر دوزخش بریان کند
هر که خنداند یتیمی خسته را   باز یابد جنت دربسته را!
هر که اسرارت کند فاشش ای پسر   از چنان کس دور میباش ای پسر
در جوانی دار پیران را عزیز   تا عزیز دیگران باشی تو نیز
بر ضعیفان گر ببخشایی رواست   کین ز سیرتهای خوب اولیاست
بر سر سیری مخور هرگز طعام   تا نمیرد در بدن قلب ای غلام
علت مردم ز پر خواری بود!   خوردن پر تخم بیماری بود
راحتی نبود حسود شوم را!   کاذب بدبخت را نبود وفا
هر منافق را تو دشمن دار باش   از وی و از فعل وی بیزار باش
توبهٔ بدخو کجا محکم بود!   مر بخیلان را مروت کم بود
تا شود دین تو صافی چون زلال   باش دائم طالب قوت حلال!
آنکه باشد در پی قوت حرام!   دین او دل همی میرد تمام

رو بپرسیدن بر خویشان خویش   تا که گردد مدت عمر تو بیش
هر که گرداند ز خویشاوند روی   بیگمان نقصان پذیرد عمر وی
هر که او ترک اقارب میکند   جسم خود قوت عقارب میکند
گرچه خویشان تو باشد از بدان   بدتر از قطع رحم چیزی مدان
هر که او از خویش خود بیگانه شد   نامش از روی بدی افسانه شد

چیست مردی ای پسر نیکو بدان   اولا ترسیدن از حق در نهان
عذر خواهد مرد بیش از معصیت   باشدش طاعات بیش از معصیت
آنکه کار نیک مردان می کند   با ضعیفان لطف و احسان میکند
هر که او باشد ز مردان خدا   باشد اندر تنگدستی با سخا
ای پسر در صحبت مردان درآ   تا نظرها یابی از لطف خدای
هر که از مردان حق دارد نشان   نگذراند غیب دشمن بر زبان

خود مخواہد مرد و خصمان الاک ❊ از غم ایشان شود اندوہناک
مے بجوید مرد انصاف اے اخے ❊ گر رسد ظلم و جفا با او بسے
ہر کہ پا اندر رہ مردان نہاد ❊ کے رود ہرگز بدنبال مراد
ای پسر ترک مراد خویش گیر ❊ وانگہے راہ سلامت پیش گیر!!

در بیان فقر

فقر میدانی چہ باشد اے پسر ❊ با تو گویم گر ندارے زان خبر!
گرچہ باشد بینوا در زیر دلق ❊ خویش را منعم نماید پیش خلق
گرسنہ باشد ز سیرے دم زند ❊ دوستی با دشمنان خود مے کند
گرچہ باشد لاغر و زار و ضعیف ❊ وقت طاعت کم نباشد از حریف
خون دل پر دارد و دست تہی ❊ مے نماید در نزارے فربہی
با فقیران ہر کہ ہمدم مے شود ❊ در سرائے خلد محرم مے شود

در بیان انتباہ از غفلت

در بلا یاری مخواہ از ہیچکس ❊ زانکہ نبود جز خدا فریادرس
از خدائے خویشتن غافل مباش ❊ غافلانہ در رہ باطل مباش
جائے گریہ ست این جہان درو مخند ❊ چشم عبرت برکشا و لب بہ بند
ہم چو مور از حرص ہر سوئے مرو ❊ پند ناصح را بگوش جان شنو
ای پسر کودک نۂ بازی مکن ❊ کار با شیطان بانبازی مکن
نفس بد را در گنہ یاری مدہ ❊ عمر برباد از تبہ کاری مدہ!!
ہر کجا تہمت آنجا مرو ❊ راہ حق را ہمچو نابینا مرو
دشمنے دارے از و ایمن مباش ❊ زیر سقف بے ستون ساکن مباش
در رہ فسق و ہوا مرکب متاز ❊ خویشتن را مسخرۂ شیطان مساز
چون سفر در پیش دارے زاد گیر ❊ عمر خود را سر بسر برباد گیر
اے پسر اندیشہ از اغلال کن ❊ نفس بد را از لگد پامال کن!
تا نسوزے ساز کار پیشہ کن ❊ از عذاب و قہر حق اندیشہ کن
جملہ را چون ہست بر دوزخ گذر ❊ جائے شادی نیست با چندین خطر
آتشے در پیش دارے ای فقیر ❊ ہیچ خوفت نیست از نار سعیر
عقبہ در راہ ست و بارت بس گران ❊ بحر زر و بارت بسے دیگران!!

ص داری اندر پیش روز رستخیز ❊ از خدایت نیست امکان گریز

ای پسر راہ شریعت پیش گیر / زود تر ترک ہوائے خویش گیر
ای برادر باش در فرمان حق / تا بیابی جنت و رضوان حق!
گردن از حکم خدا ایت بر متاب / تا نمانی روز محشر در عذاب
تا دہندت جاے در دار السّلام / با فقیران روز و شب بیدہ طعام
شاد اگر داری درون خستہ را / باز یابی جنت در بستہ را!
ہر کہ آرد این نصیحت را بجائے / در دو عالم راحتش بخشد خدائے
یا الٰہی رحم کن بر ما ہمہ / عفو کن جملہ گناہ ما ہمہ
عاجزیم و جرم ما کردہ بسے / نیست ما را غیر تو دیگر کسے
رحمتے حق باد بر جان کسے / کین نصائح را بخواند دبسے

خاتمہ

رحمتے ماند بسے از ذو الجلال / بر روان پاک آن صاحب کمال
کین ہمہ دُرہا بنظم آوردہ است / غوطہا در بحر معنے خوردہ است
یادگارے در جہان بگذاشتہ / ہیچ پندے را فرد نگذاشتہ
اہل دین را اینقدر کافی بود / اہل دنیا را ہمین وافی بود
ہر کہ اینہا را بداند عاقل است / زانکہ اینہا کار بند و کامل است
در جوار انبیاء دار السلام / ہم نشین اولیا باشد مدام

قطعہ

یارب آن ساعت کہ جان بر لب رسد / جسم پژمردہ بتاب و تب رسد
شربت شہد شہادت نوشیم / خلعت راہ سعادت پوشیم
چون ندارم در دو عالم جز تو کس / ہم تو میباشی مرا فریاد رس

تمّت

بہترین لکھائی وچھپائی مثلاً قرآن مجید، کتابیں سیپارے. شادی کارڈ سہرے. ہینڈ بل لیٹر فارم بیجک فارم. بل فارم وغیرہ
کی بہترین لکھائی وچھپائی کیلئے
منظور عام برقی پریس بیرون کابلی دروازہ پشاور شہر میں تشریف لاویں

رسالہ قاضی قطب فارسی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین و العاقبۃ للمتقین و الصلوٰۃ و السلام علےٰ رسولہ محمد و آلہ و اصحابہ
الطیبین الطاہرین ۔ بدانکہ بندگی حق سبحانہ تعالیٰ ہم چنانچہ بر بندگان مکلف فرض عین ست علم بندگی
نیز فرض عین ست بحکم حدیث رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم طلب العلم فریضۃ علیٰ کل مسلم و مسلمۃ
مراد ازین علم علم عبادات ست یعنی فرض و واجب ہر عبادتے را میباید دانستن و یاد گرفتن تا ازین عبادات
صحیح و معتبر باشد و پوشیدہ نماند کہ درین زمان اکثر از خاص و عام بسبب کمال غفلت از عذاب و عقاب حضرت
رب الارباب از طاعت و بندگی بے رغبت شدہ بودند و از علم دین و مسائل شرعی کہ دانستن آن
در دین اسلام فرض و لازم ست بواسطہ قصور ہمت متکاسل بنا بر حکم التعظیم لامر اللہ و الشفقۃ للخلق عمل نمودہ
این بندہ کمینہ گنہگار امیدوار رحمت کردگار خادم شریعت مصطفوی مروج دین محمدی قطب الدین محمد
بن غیاث الدین غفر اللہ لہما چند مسئلہ ایمان و اسلام و احکام و ارکان و در بیان عبادات کہ دانستن آن
فرض ست از سبیل اختصار در قید تحریر در آوردہ کہ یاد گرفتن و عمل کردن بآن مسائل بموجب رستگاری دنیا
و آخرت ست و بر عام مسلمانان آسان باشد ترتیب کردہ شد این رسالہ بر چند مسئلہ اول بدان
کہ ایمان اقرار کردن ست بزبان یعنے گفتن کلمہ طیب لَا اِلٰہَ اِلَّا اللہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللہِ
و باور داشتن معنے این کلمہ بدل کہ خدا تعالی یکے ست و محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پیغمبر ست برحق
و فرستادہ وے است ۔ مسئلہ (۲) اگر ترا پرسند کہ ارکان ایمان چند ست بگو کہ دو ست اِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ
وَتَصْدِیْقٌ بِالْقَلْبِ ۔ مسئلہ (۳) اگر ترا پرسند کہ احکام ایمان چند ست بگو کہ ہفت ست
اول کہ ہر کہ ایمان آرد از کشتن و اسیر کردن و مال او را بناحق گرفتن و او را بی جہت شرعی
رنجانیدن و بر وے گمان بد بردن روا نباشد و این پنج حکم تعلق بدنیا دارد دوم حکم دیگر تعلق باآخرت دارد
اول ہر کہ ایمان آرد و از عذاب ابدی دوزخ خلاصی یابد و دیگر آنکہ اگرچہ گنہگار باشد عاقبت جائے او در بہشت باشد
مسئلہ اگر ترا پرسند کہ شرائط ایمان چند ست بگو ہفت ست اول ایمان بالغیب آوردن دوم علم غیب را خاصہ حق تعالی
دانستن سوم باختیار خود ایمان آوردن چہارم حلال ہائے خدا تعالی را حلال دانستن پنجم

حرام خدائے تعالیٰ را حرام دانستن ششم از عذاب حقتعالیٰ ترسیدن ہفتم رحمت خدا یتعالیٰ را امّیدوار
بودن مسئلہ اگر ترا پرسند کہ شرائط وجوب ایمان چند است بگو کہ دو است عقل و بلوغ و شرط
وجوب ہمہ طاعتہائے ایمان است مسئلہ اگر ترا پرسند حقیقت ایمان چیست یا اسلام چیست یا مسلمانی
چیست بگو قبول کردم ہمہ فرمانہائے خدا یتعالیٰ ایمان مفصل این است اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ وَمَلٰٓئِکَتِہٖ
وَکُتُبِہٖ وَرُسُلِہٖ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْقَدْرِ خَیْرِہٖ وَشَرِّہٖ مِنَ اللّٰہِ تَعَالٰی وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ
ایمان مجمل این است اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ کَمَا ھُوَ بِاَسْمَآئِہٖ وَصِفَاتِہٖ وَقَبِلْتُ جَمِیْعَ اَحْکَامِہٖ وَاَرْکَانِہٖ
اِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَصْدِیْقٌ بِالْقَلْبِ مسئلہ۔ اگر ترا پرسند کہ فرائض شریعت چند است بگو پنج
است اوّل کلمہ شہادت گفتن دوم پنجوقت نماز گذاردن سوم روزہ رمضان داشتن چہارم زکوٰۃ مال دادن پنجم حج گذاردن
ہر کہ را زادِ راہ باشد واین پنج چیز بنائے مسلمانی است مسئلہ اگر ترا پرسند واجبات شریعت چند است
بگو ہفت است اوّل صدقۂ فطر دادن دوم قربانی الضحی کردن سوم نماز وتر گذاردن چہارم نفقہ ذوی الارحام
دادن پنجم خدمت مادر و پدر کردن ششم زن را خدمت شوہر خود کردن ہفتم عمرہ حج بجا آوردن مر حاجیان را
مسئلہ اگر ترا پرسند کہ سنت اسلام چند است بگو ہفت است اوّل ختنہ کردن دوم موئے لب سوم
موئے بینی کندیدن چہارم ناخن گرفتن پنجم موئے سر تراشیدن ششم موئے بغل گرفتن ہفتم موئی زیرناف
گرفتن مسئلہ اگر ترا پرسند کہ احکام شریعت چند است بگو کہ ہشت است اوّل فرض دوم واجب سوم سنت
چہارم مستحب پنجم حلال ششم مباح ہفتم مکروہ ہشتم حرام مسئلہ بدانکہ در طہارت چہار چیز فرض است
اوّل روئی شستن از موئے پیشانی تا زیر زنخ و از نرمۂ گوش دوم دو دست شستن تا بالائی آرنج سوم
چہارم حصۂ سر مسح کردن چہارم ہر دو پائے شستن تا بالائے شتالنگ مسئلہ بدان کہ در طہارت دہ چیز
سنت است اوّل استنجا کردن دوم بسم اللہ گفتن یعنی بِسْمِ اللّٰہِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ عَلٰی دِیْنِ
الْاِسْلَامِ اَلْاِسْلَامُ حَقٌّ وَالْکُفْرُ بَاطِلٌ یعنی قبول کردم دین مسلمانی را و آنچہ در وے است بیزارم بیزار
شدم از کفر و کافری و آنچہ در وی است سوم ہر دو دست شستن تا بند دست چہارم مسواک کردن پنجم آب در دہن
کردن ششم آب در بینی کردن ہفتم خلال در ریش کردن ہشتم خلال انگشتان دست و پائی کردن نہم مسح ہر دو
گوش کردن دہم ہر عضو را سہ بار شستن مسئلہ بدان کہ در طہارت شش چیز مستحب است اوّل رو بقبلہ
آوردن نیت کردن دوم ترتیب وضو ساختن سوم اعضائے را پیاپے شستن چہارم اوّل عضو راست شستن پنجم مسح
تمام سر کردن ششم مسح گردن کردن مسئلہ بدانکہ شکنندۂ وضو بیست چیز است ہفت از پیش اوّل بول دوم ودی
سوم مذی چہارم آب منی پنجم سنگریزہ ششم خون حیض و نفاس ہفتم خون استحاضہ سہ چیز دیگر کہ از پس ظاہر میشود اوّل غائط دوم

باد سوم کرم دوده چیز دیگر که از غیر پیش و پس اوّل خون روان دوم ریم روان سوم زرد آب روان چهارم قی پری دهن پنجم
خنده قهقهه بالغ را در نماز یکه با رکوع و سجود باشد ششم دیوانگی هفتم بیهوش بودن هشتم مستی غالب که در رفتار پائی بلغزد نهم
خواب تکیه زده دهم مباشرت فاحشه مسئله - بدانکه موجبات غسل پنج است اوّل انزال منی اگر جهنده با شهوت باشد دوم
غائب شدن سر حشفه در قبل یا در دبر آدمی سوم خلاص زنان از حیض چهارم خلاصی زنان از نفاس پنجم هر زنی را که گم شود ایام
غسل باید بهر نماز مدام. مسئله بدانکه غسل بر چهار وجه است فرض واجب سنت و مستحب فرض غسل پنج است
چنانچه بالا گفته شد و واجب دو سنت اوّل غسل میت دوم غسل کافرے که با جنب مسلمان شده باشد و غسل سنت بر
چهار وجه است اوّل غسل روز جمعه دوم غسل روز عرفه سوم غسل هر دو عیدین چهارم غسل احرام حج غسل مستحب بر دو وجه
است اوّل غسل کسیکه به پانزده سال بالغ شده باشد دوم غسل کافری که بے جنب مسلمان شده باشد مسئله بدانکه در
غسل سه چیز فرض است اوّل آب در دهن کردن دوم آب در بینی کردن سوم تمام تن را یکبارگی شستن و مالیدن و سنت
غسل پنج است اوّل هر دو دست شستن دوم استنجا کردن سوم نجاست از تن خود دور کردن چهارم وضو ساختن پنجم تمام
تن را سه بار شستن مسئله بدانکه در تیمم سه فرض است اوّل نیت کردن دوم هر دو دست را زدن بر خاک پاک برائے
مالیدن بر رو سوم هر دو دست را زدن بر خاک از برائے مالیدن هر دو دست تا بالائے آرنج مسئله بدانکه شکننده
تیمم دو چیز است اوّل هر چه که شکننده وضو است دوم دریافتن آب اگر قادر باشد بر استعمال آن مسئله بدانکه
مسح بر موزه کسے را جائز است که با طهارت کامله پوشیده باشد اگر بعد ازان بے وضو شود و وضو سازد مسح بر موزه
سه خط است مقدار سه انگشت است و بطرف ساق کشد و مدت مسح مقیم را یک شبانه روز است از وقت حدث جائز
نیست مسح بر موزه که پاریده باشد مقدار سه انگشت پائے و شکننده مسح موزه چهار چیز است اوّل هر چه شکننده
وضو است دوم گذشتن مدت مسح سوم بیرون آمدن پائی از یک موزه یا هر دو موزه چنانکه اکثر قدم بطرف ساق رسد
چهارم در آمدن آب در یک موزه یا هر دو موزه چنانچه آب در شتالنگ رسیده مسئله بدانکه اقل مدت حیض
سه شبانه روز است اگر ازین کمتر باشد استحاضه بود و اکثر مدت حیض را ده شبانه روز است اگر ازین زیاده باشد استحاضه
بود و حکم زن حیض و نفاس این است که ترک کنند از هشت چیز نماز و روزه و جماع و در آمدن مسجد و طواف خانه کعبه و خواندن
و نوشتن قرآن مجید گرفتن مصحف بغیر از غلاف و لیکن بعد از حیض و نفاس روزه را کنند نه نماز مسئله بدانکه
فرائض نماز دوازده چیز است اوّل پاکی تن از حدث و جنابت دوم پاکی جامه و جائے سوم ستر عورت پوشیدن
مردانه ناف تا زانو زنان حره را از قدم تا سر مگر روئے و دو دست و دو پائے که در حق نماز عورت نیست
چهارم شناختن اوقات نماز پنجم روئے بقبله آوردن ششم نیت نماز کردن و این شش چیز را شرائط نماز
گویند و شش دیگر اندرون نماز است اوّل تکبیر تحریمه یعنی الله اکبر دوم قیام سوم قرائت چهارم رکوع

پنجم سجود ششم قاعدۂ آخری مقدار تشہد خواندن این شش چیز را ارکان گویند **مسئلہ**۔ بدانکہ واجبات نماز دوازدہ
چیز ست اول فاتحہ خواندن دوم ضم کردن سورت با فاتحہ سوم تعیین کردن قرائت در دو رکعت اولین چہارم
رعایت ترتیب پنجم قاعدہ اولی ششم التحیات خواندن در ہر دو قاعدہ ہفتم از نماز بلفظ سلام بیرون آمدن ہشتم در
وتر دعائے قنوت خواندن نہم تکبیرات عیدین گفتن دہم در محل بلندی بلند خواندن یازدہم در محل آہستگی آہستہ
خواندن دوازدہم تعدیل ارکان **مسئلہ** بدانکہ در نماز بیست و ہشت چیز سنت است ہشت در قیام
ہفت در رکوع و ہفت در سجود و ہفت در قعدہ و آن ہفت سنت کہ در قیام است اول ہر دو دست بر داشتن
مردان را تا گوش خود برائے تکبیر تحریمہ و زنان تا کتف بر دارند دوم دست راست را بالائے دست چپ
نہادن مردان را زیر ناف و زنان را دست بر سینہ نہادن سوم ہر دو چشم را بر سجدہ گاہ داشتن چہارم سبحانک اللہم
خواندن پنجم اعوذ باللہ خواندن ششم بسم اللہ الرحمن الرحیم خواندن ہفتم آمین خواندن و آن ہفت سنت کہ در
رکوع است اللہ اکبر گفتن از برائے رکوع دوم ہر دو زانو بدست گرفتن سوم ہر دو چشم را بر پشت پائے داشتن
چہارم سہ بار سبحان ربی العظیم گفتن پنجم سمع اللہ لمن حمدہ گفتن امام را ششم ربنا لک الحمد گفتن مر مقتدیان
را و منفرد ہر دو را جمع کردن ہفتم در قومہ آرام گرفتن و آن ہفت سنت کہ در سجود است اول اللہ اکبر
گفتن وقت رفتن در سجدہ دوم در سجدہ آرام کردن سوم روئ در میان دو کف دست نہادن چہارم
سہ بار سبحان ربی الاعلی گفتن پنجم سر انگشتان دست و پائے طرف قبلہ کردن ششم طرف بینی دیدن ہفتم در جلسہ
آرام کردن و آن ہفت سنت کہ در قعدہ است اول بر پائے چپ نشستن مردان را در ہر دو قعدہ دوم ایستادہ
کردن پائے راست را بر سر انگشتان و زنان را بر سرین نشستن و ہر دو پائے جانب راست بیرون آوردن
سوم ہر دو دست را بر ران نہادن چہارم سر انگشتان دست و پائے طرف قبلہ کردن پنجم در کنار خود دیدن
ششم بر رسول صلی اللہ علیہ وسلم درود گفتن ہفتم اللہم اغفرلی خواندن **مسئلہ** بدانکہ شکنندۂ
نماز بیست و پنج چیز است اول سخن گفتن دوم سلام گفتن سوم جواب سلام گفتن چہارم چیزے
خوردن پنجم نالہ کردن ششم آہ کردن ہفتم اوہ کردن ہشتم گریستن کہ از ترس و امید خدا تعالی نباشد نہم بعذر
سرفہ تنحنح کردن دہم جواب عطسہ دادن یازدہم جواب خبر نیک یا بد عجب کردن اگرچہ بذکر قرآن باشد
دوازدہم بر غیر امام خود فتحہ دادن سیزدہم گرفتن قرائت امام را از غیر مقتدے خود چہاردہم قرآن را
غلط خواندن چنانکہ معنی متغیر شود پانزدہم بر چیزی نجس سجدہ کردن شانزدہم طلب کردن چیزے
از خدائے تعالی مثل چیزے کہ از آدمیان مطلب بند ہفدہم عمل کثیر کردن ہژدہم خندیدن یعنی قہقہہ بالغ
نوزدہم روئے از قبلہ گردانیدن چنانچہ پشت بقبلہ شود بیستم ترک فرض کردن بیست و یکم برابر ایستادن

زن بمرد اگر در تحریمه دادامو افق باشند بست دوم قرأت را از مصحف خواندن بہیت و سوم کسے
که فرض وقتی میگذارد اگر صاحب ترتیب باشد و وقت تنگ نباشد نماز وقتی او فاسد شود بہیت و چہارم
در سجده هر دو پائے را از زمین جدائی کردن بہیت و پنجم پیش از امام استادن مسئله سجده سهو واجب
میشود از برائے تدارک نقصان که از سبب پنج چیز پیدا میشود اول تقدیم رکن چنانچه رکوع پیش از
قراءت کند دوم تاخیر رکن چنانچه در قعدهٔ اولی زیاده بر التحیات خواند که در رکعت سوم تاخیر شود سوم تکرار
رکن چنانچه دو رکوع کند در یک رکعت چہارم ترک واجب چنانچه قعدهٔ اولی را ترک کند پنجم تغیر واجب چنانچه آہسته خواندن در
نماز جہر بلند خواندن واجب است و عکس آن مسئله بدانکه نماز جنازه گذاردن بر میت مومن فرض کفایه
است و طریق ادائے آن این است نویت ان ادی لله تعالی اربع تکبیرات الصلوٰة الجنازة
الثناء لله تعالی والدعاء للمیت متوجها الی جهة الکعبة الشریفة الله اکبر اگر امام باشد
اما امام گوید اگر مقتدی باشد اقتدیت بهذا الامام گوید و بعد تکبیر اول گوید سبحانک اللهم وبحمدک وتبارک اسمک
وتعالی جدک وجل ثناءک ولا اله غیرک بعد از تکبیر دوم بگوید اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت
وسلمت وبارکت ورحمت وترحمت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید و بعد از تکبیر سوم بگوید
اللهم اغفر لحینا ومیتنا وشاهدنا وغائبنا وصغیرنا وکبیرنا وانثانا اللهم من احییته منا فاحیه علی الاسلام
ومن توفیته منا فتوفه علی الایمان برحمتک یا ارحم الراحمین اگر میت دختر باشد این دعا بخواند اللهم اجعله
لنا فرطا واجعله لنا اجرا وذخرا واجعله لنا شافعا ومشفعا برحمتک یا ارحم الراحمین اگر میت دختر باشد این
دعا بخواند اللهم اجعلها لنا فرطا واجعلها لنا اجرا وذخرا واجعلها لنا شافعة ومشفعة برحمتک یا ارحم الراحمین

تمت

اشتہار صاحبان کتب خانہ ما از عرصہ مدید بشان و شوکت خرید لیسے از
آب و تاب جاری است که بفضل تعالی روز افزوں بر ترقی است و در کتب خانہ
ما ہر قسم قرآن مجید حمائیل پنجسورے، وظائف قطعات وغیرہ نیز ہر قسم کتب عربی
فارسی۔ صرف، نحو، منطق، معقول، حدیث، تفسیر، وغیرہ بر دکان ما موجود اند۔

ملنے کا پتہ
بختیار احمد تاجر کتب بازار قصہ خوانی پشاور